

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele

Kód oboru: 7506R029

Název bakalářské práce:

Volný čas adolescentů

Leisure Time of Adolescents

Autor:

Marie Šimánková

Spojovací 3122

464 01 Frýdlant

Podpis autora: .....

Vedoucí práce: prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.

Počet:

stran	obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	příloh
66	0	19	37	15	20+1CD

CD obsahuje celé znění bakalářské práce.

V Liberci dne: 30.4.2007

TU v Liberci, Fakulta pedagogická

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení studenta: Marie Šimáňová
Adresa: Spojovací 3122, 464 01 Frýdlant

Bakalářský studijní program: Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele

Název bakalářské práce: VOLNÝ ČAS ADOLESCENTŮ

Název BP v angličtině: Leisure Time of Adolescents

Vedoucí práce: prof. PhDr. Karel Rýdl

Termín odevzdání: 30. 4. 2006

V Liberci dne 11. 3. 2005

.....
vedoucí bakalářské práce

Děkan FP TUL

.....
vedoucí KSS

Převzal (student): Marie Šimáňová

Datum:

Podpis studenta: .....

Charakteristika práce: Bakalářská práce s empirickým srovnávacím charakterem se zabývá teoreticky i prakticky problematikou volného času adolescentů.

Cíl práce: Cílem bakalářské práce je zjistit na základě srovnání rozdíly v trávení volného času žáků střední školy, středního odborného učiliště a odborného učiliště.

Předpoklad práce: Předpokladem bakalářské práce je teoretická i praktická znalost volnočasových aktivit žáků středního školství.

Hlavní použité metody: Nestandardizovaný dotazník..

Základní literatura:

PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B., HRDLÍČKOVÁ, V., PAVLÍKOVÁ, A.
Pedagogika volného času. 2.vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-569-5
MACEK, P. *Adolescence*. 2.upr.vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7
HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-927-5

Prohlášení o využití výsledků BP

Byl(a) jsem seznáme(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom(a) povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracova(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Ve Frýdlantu dne: 30.4.2007

Marie Šimáňová

Podpis:

Poděkování :

Děkuji všem, kteří přispěli k dokončení této práce. Zejména pak
panu profesoru Rýdlovi za trpělivost a pomoc.

Název BP: Volný čas adolescentů

Jméno a příjmení autora: Marie Šimánková

Akademický rok odevzdání BP: 2006/2007

Vedoucí práce: prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.

Resumé

Bakalářská práce zpracovává téma využití volného času dospívající mládeže. V teoretické části jsou vymezeny a popsány hlavní pojmy z této oblasti a vlivy působící na adolescentní mládež. Rovněž je popsána adolescence a změny v jejím průběhu.

V praktické části bylo formou nestandardizovaného dotazníku zjišťováno, jak mnoho má tato cílová skupina volného času a jak s ním nakládá.

Šetření proběhlo na třech středních školách celkem u 150 dotazovaných.

Cílem práce bylo zjistit, zda jsou rozdíly v trávení volného času mezi žáky středních škol, středních odborných učilišť a odborných učilišť.

Výsledky dotazníkové šetření ukázaly, že mezi dospívající mládeží nejsou podstatné rozdíly. Rozdíly se více projevují mezi chlapci a dívkami.

Klíčová slova: volný čas, adolescence, nestandardizovaný dotazník, zájmová činnost, rodina, škola

Název BP: Volný čas adolescentů

Jméno a příjmení autora: Marie Šimáňová

Akademický rok odevzdání BP: 2006/2007

Vedoucí práce: prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.

Resumé

The bachelor's work processes theme of using teenager's leisure time.

In theoretical part are specialized and described main notion of this section and influences effecting on teenagers. Also is described teenagers, adolescence and changes in her process.

In practical part was by form substandardized questionnaire found out, how much leisure time has this target group and how does dispose of it.

The search was running over three secondary schools at 150 interviewed.

The drift of work was to find out if are differences in spending leisure time between pupils secondary schools, middle technical educational establishments and technical educational establishments.

The result of questionare search showed that wasn't substantial differences between teenagers.

The differences make itself felt between boys and girls.

Keywords: leisure time, adolescence, substandardized questionnaire, spare-time activity, family, school

Obsah

1	Úvod	8
2	Teoretická část.....	10
2.1	Volný čas.....	10
2.1.1	Vymezení pojmu volný čas.....	10
2.1.2	Vznik a rozvoj volného času.....	16
2.1.3	Vliv rodiny na aktivity ve volném čase.....	18
2.1.4	Působení školy ve volném čase.....	20
2.1.5	Zařízení volného času.....	22
2.1.6	Vliv médií.....	25
2.2	Adolescence.....	27
2.2.1	Vymezení pojmu adolescence.....	27
2.2.2	Charakteristické prvky adolescence.....	28
2.2.3	Vývojové změny v adolescenci.....	29
2.2.4	Problémové chování a rizikový vývoj v adolescenci.....	34
3	Praktická část.....	37
3.1	Cíl praktické části.....	37
3.2	Popis zkoumaného vzorku.....	39
3.3	Průběh průzkumu.....	39
3.4	Použité metody.....	40
3.4.1	Předvýzkum a jeho výsledky.....	40
3.5	Stanovení předpokladů.....	41
3.6	Výsledky a jejich interpretace.....	42
3.7	Ověřování předpokladů.....	56
3.8	Shrnutí výsledků praktické části.....	58
4	Závěr.....	60
5	Návrh opatření.....	62
6	Informační zdroje.....	64
7	Seznam příloh.....	66

1 Úvod

„Volný čas, prázdnota, je především stav duše. Není dán jen objektivní skutečností dovolené či víkendu! (...) Volný čas je právě ne-aktivitou. Je mlčením. Je nepřiložením ruky k dílu. Samozřejmě je třeba přikládat ruce k dílu,...ale musí být i stav, kdy se nepustíme do práce, ale uvolníme se, sebe sama uvolníme, odevzdáme, jako se odevzdáváme ve spánku. (...) Musíme však uvážit rozlišení, které se dnes jeví přespříliš zapomenuté či setřené. Myslím rozlišení mezi přestávkou a volným časem. Smyslem přestávky je, že se zotavím z práce kvůli práci. (...) Ale smysl volného času je v něčem úplně jiném. Smyslem volného času není, abych mohl pracovat déle a bez poruchy..., ale abych i v pracovní funkci, která mě omezuje na určitý aspekt reality a činí si nárok na jeden určitý díl mé duše, přesto zůstal člověkem, to znamená, abych si rozuměl a realizoval se jako bytost, která je zaměřena na celek skutečnosti.“

Josef Pieper

Volným časem disponuje každý jedinec. Rozdíly jsou nejen v jeho množství, ale hlavně v jeho využití. Využíváním volného času se zabývá **Pedagogika volného času**, jejímž všeobecným cílem je relativní samostatnost jedince ve společnosti. To znamená, že tento jedinec bude svobodný, solidární, zodpovědný, komunikativní, sociálně angažovaný a bude se účastnit na společenském životě.

Volný čas je součástí životního stylu jedince, skupin, celé společnosti. Charakter práce se změnil, ubývá fyzické námahy. Zároveň ale dochází ke zvyšování zátěže nervové soustavy člověka, mění se způsob života, stravování. Odpočinek zde plní funkci tělesného a duševního osvěžení, člověk obnovuje síly. Toto vše by mělo být realizováno cílevědomě, činně, aktivně, činorodým způsobem.

Člověk se utváří nejen při práci, ale i ve volném čase. Aktivní odpočinek je účinnější. Únavu a přetížení kompenzujeme i tím, že zařadíme odlišné činnosti a zábavy, kde jde o jejich obsah, sebeuplatnění a osobní rozvoj. U dětí má významné místo hra.

Volný čas je součástí života člověka. Rodina je prvotní základnou, kde se učí lidé životu, tedy také odpočinku a nejrůznějším aktivitám ve volném čase. Dětství a mládí je životní etapou takového učení, a to nejenom prostřednictvím rodiny a

v rodině. V rodině se hodnoty předávají z generace na generaci, probíhá zde osvojování sociálních rolí, vzorců chování a jednání, morálních norem. Významnou úlohu v tomto procesu sehrávají vrstevnické vztahy a jiné formy sdružování.

Škola je dalším místem socializace dětí a mládeže. I zde by se měly děti učit, jak trávit volný čas, ale sama nezmůže všechno. Může probouzet záliby a zájmy pro volný čas, může žáky inspirovat, mnohé činnosti může sama zabezpečit a vést, ale nemůže sama zabezpečit bohatý a rozmanitý život dětí a mládeže ve volném čase.

S dospívající mládeží pracuji již více než dvacet pět let. Několik let jako vychovatelka v domově mládeže, později jako učitelka odborného výcviku. Vždy se jednalo o práci s učňovskou mládeží. V průběhu let zaznamenávám změny v zájmech mladých lidí i v jejich způsobu trávení volného času. Zajímá mě, jak problém využití volného času vidí oni sami, jaké aktivity preferují a jak jsou s nimi spokojeni oni sami i jejich rodiče.

2 Teoretická část

2.1 Volný čas

2.1.1 Vymezení pojmu volný čas

Čas, který má člověk k dispozici, lze rozdělit na oblast povinností a oblast volného času. Oblast povinností zahrnuje zaměstnání, péči o domácnost, činnosti nezbytné k zajištění biologických funkcí a časové ztráty související s plněním povinností.

(Pávková, 2003, str.14)

Volný čas vymezují autoři z různých hledisek:

Čas, se kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Doba, která zůstane z 24 hodin po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, o vlastní fyzické potřeby včetně spánku.

(Pávková, 2003, str.14)

Opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil.

(Pávková, 2003, str.14)

Časový prostor, který člověku umožňuje svobodnou volbu činností.

(Pávková, 2003, str.14)

Volný čas v negativním pojetí – čas, zbývající po splnění rozmanitých povinností.

Volný čas v pozitivním pojetí – čas nezávislého a svobodného rozhodování pro činnosti.

(Pávková, 2003, str.14)

Volný čas (angl. *leisure time*, franc. *le loisir*) je čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z dělby práce a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život.

Někdy se vymezuje jako čas, který zbývá po splnění pracovních i nepracovních povinností – to je tzv. zbytková, reziduální teorie volného času, rozšířená zejména v německé literatuře (něm. Resttheorie). Přesnější a úplnější je však jeho charakteristika jako činnosti, do níž člověk vstupuje s očekáváními, účastní se jí na základě svého svobodného rozhodnutí a která mu přináší příjemné zážitky a uspokojení. Jako hlavní funkce volného času se uvádějí: odpočinek

(regenerace pracovní síly), zábava (regenerace duševních sil), rozvoj osobnosti (spoluúčast na vytváření kultury).

(Hofbauer, 2004, str.13)

Volný čas je možno chápat jako opak nutné práce a povinností, dobu, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění.

Pod pojem volný čas se běžně zahrnují odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělávání, dobrovolná společensky prospěšná činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené. Z hlediska dětí a mládeže nepatří do volného času vyučování a činnosti s ním související, sebeobsluha, základní péče o zevnějšek a osobní věci, povinnosti spojené s provozem rodiny, domácnosti, výchovného zařízení i další uložené vzdělávání a další časové ztráty. Součástí volného času nejsou ani činnosti zabezpečující biologickou existenci člověka (jídlo, spánek, hygiena, zdravotní péče). Ale i z těchto činností si někdy lidé vytvoří svého koníčka, což je zřejmé např. ve vztahu k přípravě (i konzumaci) jídla.

(Pávková a kol., 1999, str.15)

Volný čas dětí a mládeže

Děti mají většinou více volného času než dospělí. Existují však i děti, trpící nedostatkem volného času nebo naopak jedinci, kteří jej mají nadbytek a neumí ho vhodně vyplnit.

Volný čas dětí a mládeže má své specifické zvláštnosti.

Od volného času dospělých se většinou liší:

- rozsahem
- obsahem
- mírou samostatnosti a závislosti
- nezbytností pedagogického ovlivňování

Obsah volného času odpovídá věkovým a individuálním zvláštnostem. Aktivita dětí a mládeže jsou pestřejší než u dospělých.

Míra samostatnosti také závisí na věku dítěte, jeho psychické a fyzické vyspělosti, na rodinném prostředí a nabídce volného času v regionu.

Děti tráví volný čas v různých typech prostředí: domov, škola, zařízení pro výchovu mimo vyučování, veřejná prostranství. Všechny uvedené druhy prostředí

mají své výhody i nevýhody (míra organizovanosti a možnosti spontaneity, bezpečnost, pedagogické vedení, rozmanitost či jednotvárnost prostředí, dozor, míra soukromí, kontakt s vrstevníky, volba aktivit, pozitivní i negativní vzory.
(Pávková, 2003, str.15)

Na problematiku volného času je možné se dívat z různých pohledů.

Z ekonomického hlediska je důležité, kolik prostředků společnost investuje do zařízení pro volný čas, zda a jakým způsobem se alespoň část nákladů vrátí. Z volného času se stalo odvětví, které je využíváno jak pro výchovnou a vzdělávací činnost, tak komerčně. Průmysl volného času je v tržních ekonomikách samostatným a většinou dobře prosperujícím odvětvím, který však často rezignuje na vzdělávací cíle a kultivaci osobnosti.

Je zřejmé, že odpočínutý člověk podá lepší pracovní výkon, lépe zvládá mezilidské vztahy na pracovišti. Při zájmových činnostech mohou lidé získávat nové vědomosti, které lze uplatnit i v profesi nebo při rekvalifikaci. O úrovni společnosti svědčí i to, kolik prostředků jsou lidé schopni a ochotni věnovat pro využívání volného času. Krácení prostředků investovaných do této oblasti je neprozíravé, náklady se bohatě vrátí v budoucnosti.

(Pávková, 1999, str.17)

Z hlediska sociologického a sociálněpsychologického je zapotřebí sledovat, jak činnosti ve volném čase přispívají k utváření mezilidských vztahů, zda pomáhají tyto vztahy kultivovat. Proto byl volný čas dětí a mládeže nesčíslněkrát předmětem úvah rodičů, pedagogů, psychologů i kriminalistů a v neposlední řadě sociologů a filozofů. Významná je i určitá možnost kompenzace vlivu některých problémových rodin a úrovně sociální péče ve volném čase. Vytváření formálních i neformálních skupin na základě společného zájmu je součástí socializace jednotlivce.

(Pávková, 1999, str.17)

Z politického hlediska je nutno uvážit, jak a do jaké míry bude stát svými orgány zasahovat do volného času obyvatelstva, jaká bude školská politika, zda v rámci školské soustavy bude věnována patřičná pozornost i zařízením pro ovlivňování volného času. Při ovlivňování volného času dětí a mládeže by stát neměl narušovat jeho základní specifika. Státní zainteresovanost o volný čas dětí a mládeže spočívá především:

- v zakládání a ovlivňování zařízení pro volný čas dětí a mládeže;

- v pomoci organizacím, sdružením a spolkům pracujícím s dětmi a mládeží;
- ve vytváření podmínek pro uspokojování spontánních aktivit dětí a mládeže mimo organizovanou činnost;
- ve vytváření kladných postojů dospělých členů společnosti k dětským aktivitám ve volném čase;
- v konstituování pedagogiky volného času a přípravy profesionálních i dobrovolných pedagogů pro tuto činnost.

Nabídka aktivit pro volný čas by v městech a obcích měla tvořit funkční systém bez preferování institucí, organizací či majetkoprávních vztahů. Na místní nabídce by se měli podílet všichni partneři na základě dohod a využívat státní a obecní zdroje, platby účastníků i sponzorské dary. Nabídka využívá místní zdroje majetkové, prostorové i personální.

(Pávková, 1999, str.18)

Zdravotně hygienický pohled na využívání volného času především sleduje, jak lze podporovat zdravý tělesný i duševní vývoj člověka. Zdravotníky zajímá uspořádání režimu dne, respektování křivky výkonnosti jedince, hygiena prostředí i sociálních vztahů, hygiena duševního života. Správné využívání volného času se pozitivně projevuje ve zdravotním stavu člověka.

Pedagogická a psychologická hlediska berou v úvahu věkové i individuální zvláštnosti a jejich respektování ve volném čase. Zároveň je zapotřebí uvážít, zda, do jaké míry a jakým způsobem činnosti ve volném čase přispívají k uspokojování biologických i psychických potřeb člověka. Pedagogické ovlivňování volného času by mělo podporovat aktivitu dětí a mládeže, poskytovat prostor pro jejich spontaneitu, uspokojovat potřebu nových dojmů, seberealizace, sociálních kontaktů, kladné citové odezvy, ale poskytovat i pocit bezpečí a jistoty. Činnosti ve volném čase konané na základě dobrovolné účasti a vhodným pedagogickým způsobem motivované a usměrňované poskytují příležitost pro rozvoj všech stránek osobnosti, tělesných a duševních vlastností i sociálních vztahů.

Volný čas dětí a mládeže a péče o něj má z pedagogického hlediska dva úkoly:

1. Bezprostřední naplňování volného času smysluplnými aktivitami rekreačními i výchovně vzdělávacími – tedy **výchova ve volném čase**.
2. **Výchovou k volnému času**, která jedince seznámí s množstvím zájmových aktivit, poskytne mu v nich základní orientaci a na základě vlastních

zkušeností v různých oborech mu pomůže najít oblast zájmové činnosti, která mu poskytne možnost uspokojení a seberealizace.

(Pávková, 1999, str.19)

Integrační a kompenzační pojetí volného času

V zásadě můžeme rozlišovat tři postoje k volnému času, ve kterých se odrážejí tři různé životní styly současného člověka.

Lidé, kteří aplikují pracovně orientovaný životní styl, chápou volný čas negativně, tzn. jako zbytkovou kategorii. Tito lidé vidí smysl života v práci. Volný čas podle nich slouží hlavně k odpočinku a regeneraci sil pro další práci. Toto pojetí převládá dosud v právních normách (např. zákoník práce).

Další dva postoje k volnému času vychází z hodnocení volného času jakožto samostatné hodnoty. První postoj je postoj, který jsme nazvali kompenzační, se váže na životní styl, kteří někteří autoři považují za hedonistický (orientovaný na příjemné zážitky, na libost). Jedná se o životní styl charakteristický pro většinu obyvatel vyspělých průmyslových zemí, zejména pro mládež. Vzhledem k tomu, že široké vrstvy obyvatelstva si vydělávají práci, která je nemůže dostatečně uspokojovat a s níž se nemohou identifikovat, realizují svoje touhy a zájmy ve volném čase, a tak prožívají volný čas jako protipól k pracovní době a někdy ho vnímají jako jediný čas, v němž opravdu žijí.

Tento způsob trávení volného času různí filozofové označují jako jeho konzumní prožívání. Volný čas je podle Habermase definován negativně, jako čas, kdy nemusí být člověk v práci, kdy je „svobodný od práce“, ale přitom zaujímá v životě člověka významnou roli – člověk v něm realizuje sebe sama. Podle Lindeho a Heinemanna není volnočasová orientace závislá na práci jedince, ale na jeho zájmech, které se zformovaly v dětství (selektivní funkce sociálních procesů). Také současní analytici zdůrazňují ty aspekty lidského života, které mají svoje místo většinou spíše v oblasti volného času. Volný čas se stal oblastí, v níž se velmi nápadně zrcadlí společenské změny.

Zcela jiný způsob kritiky konzumního chápání volného času provádí levicově zaměření teoretici, mezi nimiž má výsadní místo Horst W. Opaschowski. Opaschowski je toho názoru, že je možné vyvinout nový volnočasový kulturní životní styl, který – mj. pomocí pedagogiky volného času – dá volnému času aktivnější zážitkové zaměření. Opaschowski se nespokojuje s popisem současné situace, ale snaží se ukázat pozitivní vizi budoucnosti. Podle něj se bude nový

volnočasový kulturní životní styl vyznačovat aktivitou a samostatností, spontánností a rozvojem sebe sama, komunikací a vytvářením společenství, uvolněním a dobrou náladou, radostí a užíváním života.

Opaschowski ve své práci z r. 1977 uvádí sedm pojetí funkce volného času:

- Volný čas jako rekreace (zotavení)
- Volný čas jako kompenzace (vyrovnání toho, co se v ostatním životě nedostává či nedaří)
- Volný čas jako katarze (osvobození a odreagování od potlačených emocí a napětí)
- Volný čas jako ventil (ventil k uvolnění přebytečné energie)
- Volný čas jako konzum (prostředek k užívání věcí a produktů)
- Volný čas jako kontrast (protiklad vůči práci)
- Volný čas jako doba podobná práci (kongruenční teorie)

Opaschowski uvádí šest nezbytných prvků volného času:

1. Časová variabilita (člověk může pružně reagovat na situaci a podle toho vybírat aktivitu, která je pro něj v této situaci vhodná)
2. Dobrovolnost (intenzita, pravidelnost, kontinuita činností je závislá na osobních vlastnostech, sklonech a zájmech)
3. Bez nátlaku (jedná se o otevřenou možnost jednat, bez donucení a nucení k výkonu)
4. Možnost volby (podle vlastní vůle z různých nabídek)
5. Rozhodovací schopnost (možnost sám určovat a revidovat svá rozhodnutí)
6. Vlastní iniciativa (vycházející z vlastních potřeb a schopností)

S rostoucí racionalizací a byrokracií pracovního procesu roste potřeba jedinců rozvíjet své schopnosti spontánně a kreativně v rámci volného času, tedy především v oblasti zábavy, hry, sportu, kultury a politiky. Mezi tyto schopnosti, které může jedinec rozvíjet v rámci volného času patří např. schopnost komunikace, kooperace, řešení problémů a konfliktů, schopnost abstrakce, citlivost, fantazie, nové nápady (inovace). Zde se otvírá pole pro pedagogiku volného času.

(Pedagogika volného času,

www.tf.jcu.cz/cz/menu/katedry/praktik/teol/getgetfile.php?filenameex)

2.1.2 Vznik a rozvoj volného času

Mezi předpoklady rozvoje volného času patřil růst jeho rozsahu jako důsledek zkracování pracovní doby u dospělých (a jejího odstraňování u dětí a mladistvých), rozšiřování celkového objemu volného času celé populace (a v tom opět zvláště mladé generace) i kumulace volného času do měst, jejichž počet obyvatel v procesu urbanizace rychle rostl celkově i vzhledem k celé populaci.

(Hofbauer, 2004, str.25)

V průběhu minulého a zejména našeho století se stal volný čas významnou dimenzí každého lidského života (nejprve spíše ve vyšších vrstvách a ve městě). Tyto změny probíhaly odlišně u lidí různých společenských vrstev a sociálního postavení.

Pokud jde o děti, lidé si velmi brzy uvědomili, že pokud se o ně po vyučování nikdo nestará,...“dospívají zhusta malí nezbedové v neužitečné, ba škodlivé živly společnosti, jejichž žalářování a ošetřování v kázních pohlcuje pak ohromnou část důchodu státního“. (Důvody pro přijetí návrhu na zřizování útulků pro chudou školní mládež a práci vychovatelů v útulcích uvedené v *Rukověti školství obecného* z roku 1892)

Uvolňování středověkého sedláka i obyvatele města od domova jako pracoviště a současně místa trávení volných chvil probíhalo jako dlouhodobý proces.

(Pávková, 1999, str.22)

V období technické revoluce příslušníci dělnictva usilovali o zkrácení pracovní doby dospělých, mládeže a dětí tak, aby měli dostatek času na regeneraci pracovní síly. Postupně se vytvořil časový prostor pro činnosti vzdělávacích, hudebních, divadelních a tělovýchovných spolků, pořádání slavností a výletů, vznik čtenářských klubů a dělnických domů. Vznikaly nové typy institucí i činností. Nejprve to byla zařízení s původním určením pro dospělé, která část pozornosti rozšířila také na mládež a děti, později začala působit také zařízení zaměřená pouze na nejmladší věkové skupiny. V meziválečném období se vytvořily dva základní modely: V některých evropských zemích se za rostoucí, nikoli však dominantní úlohy státu do šíře rozvíjely dosavadní typy zařízení a jejich aktivity a vznikaly nové. Iniciátorem se často stávala sdružení dětí, mládeže a dospělých a novátorsky myslících pedagogů. Takto poprvé v širším měřítku rozšiřovaly svoji působnost

domy mládeže a kultury, ubytovny mládeže, prázdninové kolonie a tábory a některé z nich se již tehdy sdružily do národních a mezinárodních asociací.

Druhým základním modelem byly sítě zařízení volného času dětí a mládeže v tehdejším Sovětském svazu. Jejich vznik a působení byly spjaté s přímým vlivem státu, s jeho ideologií a s monopolní organizací dětí a mládeže, k nimž neexistovaly alternativy.

Od konce druhé světové války vývoj nesocialistické části Evropy pokračoval nadále na zásadách pluralismu. Rozvíjely se soustavy hřišť a dalších herních prostor, tělovýchovných, sportovních a turistických zařízení, středisek volného času dětí a mládeže, domů mládeže a kultury, letních táborů a dalších. Jejich rozvoj podpořily státní orgány a jejich legislativní opatření včetně zákonů o mládeži.

V socialistické části kontinentu se uplatnil model, který započal před válkou v tehdejším Sovětském svazu. U nás rozšířil působnost i na dospívající mládež. Kromě domů a odborných stanic vznikala při školách denní zařízení pro děti zaměstnaných rodičů (školní družiny a později i školní kluby). Výraznou specifikou se stalo budování lidových škol umění.

Naše domy dětí a mládeže, od samého začátku koncipované jako zařízení pro zájmovou činnost, byly v té době oceňovány západními pedagogy jako zařízení přistupující citlivě k osobnosti dítěte.

Devadesátá léta zásadně změnila situaci evropské společnosti, což se projevilo i v oblasti volného času dětí a mládeže. Zanikla bipolarita a zintenzivnil se evropský integrační proces, přestože oproti původním představám probíhá daleko složitěji. Do popředí vystupují společné momenty, které počátkem období vyznačila Úmluva o právech dítěte z 20. listopadu 1989.

Zařízení pro děti a mládež střední a východní Evropy se musela začít vyrovnávat s novými podmínkami své existence: reagovat na soutěžní, konkurenční prostředí pronikající ze společnosti i do volného času, otvírat se novým cílovým skupinám (zdravotně postiženým, sociálně handicapovaným), částečně samofinancovat svoji činnost, uplatňovat nové přístupy v organizaci práce.

Zařízení volného času u nás i v zahraničí vstoupila tedy do podnětného, současně však stále náročnějšího prostředí. V něm začala prokazovat svou funkčnost, schopnost reagovat na aktuální potřeby a úsilí o další rozvoj. V mnoha případech je stále brzdí nepochopení řídicích orgánů a ekonomické limity. Pro jejich podporu a stimulování dalšího vývoje ze strany státu a celé společnosti však jednoznačně mluví výsledky, kterých už dosud dosáhla, i ještě zdaleka nevyužitý

akční prostor pro jejich působení, rostoucí potřeby mladé generace i požadavky společnosti na ni.

(podle Pávkové, 1999, str.23-28)

2.1.3 Vliv rodiny na aktivity ve volném čase

Rodina jako primární sociální skupina je pro rozhodující většinu dětí a mladých lidí také prvotním prostředím volnočasového života a výchovy, zásadně se podílejícím na formování jejich osobnosti. Rodina vytváří hmotné podmínky a sociální ochranu; začíná s výchovou a vzděláváním; rozvíjí mezilidské vztahy a klade základy hodnotové orientace. Tradiční podoba rodiny přináší dnes svým příslušníkům v mnoha směrech příznivější podmínky než kdykoli předtím; zároveň však prochází významnými změnami (zejména individualizací a uvolňováním vztahů mezi jejími příslušníky), jejichž souhrn se někdy označuje jako krize rodiny. To vše působí také na volnočasový život jejích příslušníků.

(Hofbauer, 2004, str. 56)

Na volný čas dětí v rodině jako zdroj pozitivních i negativních vlivů působí především objektivní podmínky života a výchovy dětí v rodině: její velikost a úplnost nebo pozdější zakládání rodiny. Mění se rovněž její životní úroveň a sociální status, způsob začlenění do společnosti a úroveň bydlení, vybavenost domácnosti včetně potřeb pro volný čas.

Vliv má rovněž realizace volného času uvnitř rodiny, podmíněná zejména způsobem jejího života, postoji a výchovnou praxí rodičů vzhledem k dětem nebo časovými a hmotnými předpoklady vytvářenými pro volnočasovou činnost. Připravenost rodičů umožňuje, aby v tomto ohledu nepůsobili ani jako činitel direktivně rozhodující, ani neponechávali volný průběh živelnosti, nýbrž aby byli spíše inspirátorem, iniciátorem nebo spoluorganizátorem aktivit svých dětí a celé rodiny.

(Hofbauer, 2003, str.57)

Rodina pro dítě a mladého člověka zůstává nadále prvním prostředím, které pro jejich volný čas vytváří (či má vytvářet) příznivé podmínky: hodnotová východiska a motivaci k dosahování životních cílů; takové uspořádání života rodiny, aby dětem poskytovalo dostatek času a vytvářelo podmínky pro spoluúčast na jeho

plánování a prožívání; zajištění finančních prostředků a hmotných potřeb, zejména individuálního vybavení a placených služeb; informace a podněty pro účast v dalších prostředích mimo rodinu. Způsoby realizace volného času v našich rodinách se však v závislosti na jejím sociálním statusu, životním stylu i vztahu k volnočasovým potřebám dítěte od sebe značně rozlišují.

(Hofbauer, 2003, str.61)

Žádoucím, dosud zdaleka nedosaženým cílem je poučený, aktivní zájem každé rodiny o to, aby její děti mohly svůj volný čas prožívat bohatě a smyslně, na základě svého dobrovolného rozhodnutí a současně za citlivého vedení ze strany rodičů, případně dalších příslušníků rodiny. Rodina jako inspirátor, podporovatel i realizátor volnočasových aktivit může svoje děti učit k volnému času přistupovat tvůrčím způsobem a vytvářet postoje, které budou ochotny a schopny v budoucnosti uplatňovat i po založení vlastní rodiny. Toto působení se uskutečňuje:

- Nápodobou a reprodukcí (modelováním, sociálním učením) vzorců pozitivního volnočasového chování rodičů prostřednictvím účasti dětí na aktivitách rodiny: příležitostných společenských hrách, domácích zábavách a oslavách; setkáních s příbuznými a přáteli; společných návštěvách zábavních a kulturních zařízení, divadel a koncertů; při vycházkách, výletech, poznávacích zájezdech; různých formách pobytu v přírodě; rodinných dovolených. Nápodoba životního stylu rodičů je ovšem nežádoucí, pokud by reprodukovala nicnedělání a nudu, konzumní způsob života nebo vysloveně protispoločenské aktivity.
- Uskutečňováním individuálních i společných pravidelných zájmových činností dětí v rodině (sportovních, turistických, uměleckých, technických, přírodovědných, zábavných aj.). Aktivita dítěte může být prostým navázáním na zájem rodičů nebo přechází do jiné oblasti, v obou případech tak rodiče ve svých dětech nacházejí přirozené pokračovatele a přispívají k vytváření žádoucí kontinuity svého výchovného působení.
- Citlivým sledováním a cílevědomým reagováním na potřeby, zájmy a nadání dětí, které se k takové činnosti samy přihlásí nebo jež k účasti na ní rodiče přímo vybídnou a podpoří i její realizaci mimo rodinu. S rostoucím věkem a rozvíjejícími se zájmy děti překračují rámec rodiny a postupně se osamostatňují. Společně se svými vrstevníky vstupují do dalších výchovných

prostředí, kde svoje zájmy a nadání rozvíjejí soustavně a na náročné odborné i výchovné úrovni.

(Hofbauer, 2003, str. 61,62)

Vstřícné rodinné prostředí v rozvoji volného času svých dětí tedy hraje a má hrát významnou úlohu. Rozvíjí individuální předpoklady dětí a podporuje jejich kontakty s dalšími prostředími, bere v úvahu jejich volnočasové potřeby i zájmy a otevírá se pozitivním vnějším podnětům. Životní styl rodiny jako přirozený stimulátor i regulátor umožňuje tyto vlivy třídit, pozitivní využívat a nežádoucí eliminovat.

Demokratický styl rodinného života učí děti rodiny chovat se aktivně, vstřícně a odpovědně vůči ostatním členům a usnadňuje jim vstup do dalších sociálních prostředí. Podněcuje rovněž spoluúčast a uskutečňuje tak jejich významné právo. Realizace těchto hledisek je pro každého člena rodiny náročná zvláště v obdobích zásadních proměn společnosti i rodiny samé. Rodina se tak stává aktivním subjektem i svého volnočasového života, rozvíjí pozitivní podněty a čelí nežádoucím vlivům.

(Hofbauer, 2003, str.64)

2.1.4 Působení školy ve volném čase

Od školy jako všeobecně rozšířené vzdělávací a výchovné instituce se očekává vytváření předpokladů pro úspěšný vstup mladé generace do profesionálního, občanského i volnočasového života. Její základní stupeň je povinný pro všechny děti příslušného věku, stupně střední a vyšší zahrnují rostoucí počet příslušníků dospívající mládeže a mladých dospělých. Svoji úlohu ve volném čase žáků škola uplatňuje jednak přímo, jednak prostřednictvím svých zařízení.

Dobrovolná účast na volnočasových aktivitách školy vytváří prostor pro rozvoj individuálních předpokladů účastníků a jejich zájmového vzdělávání jako souhrnu jednorázových i pravidelných činností. Plní funkci vzdělávací a výchovnou, kulturní a sociálně preventivní, zdravotní (regenerační a relaxační), oddechovou a kompenzační. Ve spolupráci s rodiči, institucemi volného času a obce rozvíjí a kultivuje zájmy a nadání, sociální vztahy a demokratické občanství.

(Hofbauer, 2003, str.66)

Volnočasové aktivity školy v letech školní docházky odkrývají zájmy a nadání dětí a mladých lidí, rozvíjejí je samy nebo tomuto rozvoji dávají podněty. Jejich prostřednictvím pomáhají utvářet pozitivní vztah dětí a mladých lidí k dalším způsobům vzdělávání prostřednictvím volnočasových aktivit, k budoucí profesi a celému životu.

(Hofbauer, 2003, str.67)

Škola pomáhá zpřístupňovat poznání různých oblastí skutečnosti dvěma základními způsoby – ve vyučování a v souběžných volnočasových aktivitách.

Ve výuce dnes usiluje o kooperativní učení, interaktivitu a další způsoby inovace; přesto zůstává vyučování spíše konzervující a systematizující. Působí prostřednictvím relativně stabilního učebního plánu, soustavy vyučovacích předmětů a jejich kurikula (osnov nebo vzdělávacích programů), zachovává tradiční organizaci (třídy, vyučovací hodiny, metodické postupy) a mladou populaci ovlivňuje plošně. Tomuto poslání odpovídá soustředěnost na předmět poznávání a jeho věcnou stránku, závaznost a soustavnost obsahu vzdělávání, úsilí o jeho trvalé osvojení a tradiční způsoby hodnocení dosahovaných výsledků známkami, případně slovním hodnocením.

V průběhu devadesátých let 20. století vzrostla u nás průměrná délka vzdělávání ze 13,9 na 15,1 roku (v Evropské unii z 15,4 na 17,3 roku) a vytvořila rozsáhlejší prostor pro souběžné volnočasové aktivity. Ty jsou oproti povinnému vyučování obsahově daleko (byť nikoli nahodile) volnější, dynamičtější a flexibilnější, způsoby jejich realizace se neustále obměňují a obnovují. Životu a výchově dětí a mladých lidí zprostředkují nejen poznání, nýbrž také prožívání, sociální kontakty a možnost praktického konání. Nové vědomosti, dovednosti a kompetence umožňují osvojovat si operativně, na základě zájmu a ve spolupráci s druhými, někdy v průběhu soutěžení nebo soupeření o nejlepší výsledek. Oproti škole působí výběrově a méně plošně – rozhodnutí zájemců samých o účasti vytváří silnější, individuálně podmíněnou motivaci. Svou orientací a vyzněním jsou zaměřeny především na osobnost dítěte a mladého člověka, méně ho zavazují a řídí, o to více podněcují a inspirují.

(Hofbauer, 2003, str.69)

Dále Hofbauer dělí volnočasové aktivity na příležitostné, jednorázové a dlouhodobou zájmovou činnost.

Účelem jednorázových akcí je rozšíření a prohloubení obsahu vyučovacím procesem nebo plní funkci oddechovou a kompenzační. Patří mezi ně návštěvy

historických památek, kulturních, sportovních a dalších obdobných akcí, meziškolní sportovní utkání a jiná soutěžní setkání, lyžařské výcvikové zájezdy, školy v přírodě, putovní a stálé prázdninové tábory a jiné akce.

Pravidelná zájmová činnost je mimořádně významná. Tato činnost sleduje individuální rozvoj účastníka, úzce spjatý s činností zájmového kolektivu a s jeho veřejně prospěšnou nebo tvůrčí činností (aktivita zaměřené na ochranu životního prostředí, soutěže umělecké tvořivosti aj.).

(Hofbauer, 2003, str.72)

2.1.5 Zařízení volného času

Školská zařízení pro výchovu mimo vyučování

Školní družiny a školní kluby

Pávková tato zařízení považuje za základní formu výchovy mimo vyučování v průběhu školního roku a podle potřeby i o prázdninách.

Školní družiny jsou určeny žákům 1.-5. ročníků, školní kluby žákům 6.-9. ročníků. Školní družiny a školní kluby jsou většinou součástí školy, plní stejné funkce, ale v jejich zaměření jsou specifické rozdíly, které vyplývají z věkových odlišností žáků 1. a 2. stupně základní školy. Sociální funkce školních klubů v porovnání se školními družinami ustupuje poněkud do pozadí. Zatímco pravidelná docházka menších dětí do školní družiny je mnohdy nutností danou potřebou zajistit péči a dozor o dítě, školní kluby naopak pracují zásadně na principu dobrovolné docházky žáků. O účasti na jednotlivých typech činností ve školním klubu by se žáci měli rozhodovat samostatně a spolupracovat co nejvíce s vedoucím školního klubu na přípravě týdenních programů. Náplň činností ve školním klubu by měla být natolik pestrá, aby si každý žák mohl vybrat činnost podle svého přání. Školní kluby v porovnání se školními družinami poskytují více volnosti a samostatnosti v souladu s respektováním věkových zvláštností. Zpracování a zachování jednotného režimu dne pro všechny žáky není možné, protože mají odlišný rozvrh hodin i různou míru účasti v zájmových činnostech mimo školu. Tomu se musí časový rozvrh činností přizpůsobovat.

(Pávková, 1999, str. 117)

Střediska pro volný čas dětí a mládeže

Středisky pro volný čas dětí a mládeže se rozumí domy dětí a mládeže (DDM) a stanice zájmových činností.

Posláním DDM je naplňovat rekreační a výchovně-vzdělávací funkci širokou zájmovou působností.

Stanice zájmových činností jsou specializované jen na konkrétní zájmové oblasti.

(Pávková, 1999, str. 127)

Pravidelná zájmová činnost je organizována v zájmových útvarech (kroužky, soubory, kluby, kurzy). Střediska pro volný čas dále organizují příležitostnou zájmovou činnost (místní soutěže a turnaje, přehlídky, výlety, zájezdy, exkurze, divadelní představení, cykly přednášek). Specifickou formou příležitostné činnosti jsou tzv. příměstské prázdninové tábory, což je nabídka řady akcí pro děti v určitém cyklu a má i charakter sociální služby pro děti zaměstnaných rodičů o prázdninách.

(Pávková, 1999, str. 129)

Nabídka spontánních aktivit je průběžná nabídka činností, které jsou pedagogicky a organizačně ovlivňovány nepřímo. Nabídka je využívána individuálně nebo skupinami účastníků neorganizovaně podle jejich momentálního zájmu. Pedagog při těchto činnostech zajišťuje především bezpečnost, tam kde je to nutné, při některých aktivitách vystupuje jako rádce, konzultant, nebo činnost motivuje. Příkladem této nabídky mohou být otevřené dětské herny, čítárny, sportoviště, dopravní hřiště, posilovny, poradenská a konzultační centra, putovní trasy se sítí ubytoven.

(Pávková, 1999, str.129)

Domovy mládeže

Domov mládeže je školské zařízení, které zabezpečuje žákům středních škol kvalifikované výchovné působení, ubytování a stravování. Obsah výchovné činnosti v domově mládeže navazuje na obsah vzdělávací práce střední školy. Domovy mládeže mohou být součástí střední školy nebo jsou samostatné a slouží žákům více škol.

(Pávková, 1999, str.133)

Dětské domovy mají v systému výchovných zařízení specifické postavení, neboť zcela nahrazují rodinné prostředí dětem, které z různých důvodů nemohou vyrůstat v rodině, poskytují výchovné, citové a ekonomické zázemí. Snahou

výchovných pracovníků je proto co nejširší integrace těchto dětí do běžného prostředí ostatních výchovně-vzdělávacích prostředí.

(Pávková, 1999, str.153)

O volný čas dětí a mládeže pečují další organizace a zařízení, které si podle svého zaměření kladou různé cíle vzdělávacího, výchovného nebo rekreačního charakteru.

(Pávková, 1999, str.149)

Nabídky mládežnických aktivit můžeme rozdělit do dvou základních skupin: nabídky organizované a nabídky volně přístupné či otevřené. Pod nabídkami volně organizovanými si můžeme představit zejména zájmovou činnost, ale také aktivitu v rámci sportovních oddílů a mládežnických organizací. Předpokladem účasti je pak buď členství v nějaké organizaci anebo závazná přihláška do nějakého kurzu či skupiny. Nabídky volně přístupné neboli otevřené jsou naopak charakterizovány tzv. nízkoprahovostí, tedy minimálními nároky na účastníka.

Mládež organizovaná v občanském sektoru

Mládež v ČR se organizuje převážně ve třech typech mládežnických organizací:

- velké (masové) organizace – Junák, Pionýr apod.
- občanská sdružení
- sportovní oddíly

Nabídky pro „neorganizovaný“ volný čas

Vzhledem k tomu, že v době totality neexistovala žádná institucionalizovaná nabídka trávení volného času pro mládež, která není organizovaná v žádné organizaci a nechce se vázat na pravidelné aktivity, jedná se o záležitost natolik novou, že se pro ni dosud nevytvořila odpovídající terminologie.

Zatímco se na Západě mluví o „otevřené práci s mládeží“ (Offene Jugendarbeit) nebo o „otevřených dveřích“ (Offene Tür, angl. Open Door), v dokumentech MŠMT ČR existuje pouze výraz „spontánní činnost“. Je zřejmé, že označení „spontánní činnost“ je zavádějící, protože navozuje dojem, jakoby se jednalo o činnost, která není ovlivňována prací pedagogů. Postupně se začíná prosazovat pojem „nízkoprahovost“ (nízkoprahové zařízení), který je pojmu otevřená práce s mládeží velmi blízký. Je ovšem spíše užíván sociálními pracovníky, takže není jisté, zda se uplatní i v pedagogice volného času.

Jde o otevřenost ve vztahu ke všem mladým lidem a k jejich potřebám a touhám, neznamená však, že je všechno dovoleno, ale že jsou zminimalizovány nároky, ať už na účastníky, obsah nebo průběh aktivit. Willi Klawe vypočítává čtyři roviny, v nichž se má projevit „otevřenost“ této formy mládežnické práce: otevřenost obsahu (na náplň nejsou kladeny žádné politické, náboženské či světonázorové nároky) a organizační formy ((podmínkou účasti na aktivitách není členství v nějaké organizaci, aktivity jsou bezprostředně přístupné všem), otevřenost k zájmům mládeže (činnost se orientuje primárně na potřeby mladých, a ne na dosažení cílů, které mají dospělí) a otevřenost vůči veřejnosti – veřejnost (průhlednost, možnost veřejné kontroly).

Je třeba, aby měla i volně přístupná střediska mládeže jasně formulované cíle a skupiny adresátů, které chtějí zaujmout. Skupina, která vznikne ve volně přístupném středisku mládeže, se od ostatních mládežnických skupin (oddíly, kroužky, spolky) liší tím, že skupinu dává dohromady a drží pohromadě provozovaná aktivita a osobní vztahy, a ne příslušnost k nějaké organizaci, jak tomu je u ostatních skupin.

(Pedagogika volného času,

www.tf.jcu.cz/cz/menu/katedry/praktik/teol/getgetfile.php?filena

2.1.6 Vliv médií

V životě současného člověka stále roste význam mezilidské komunikace jako formy sociálního styku spočívající ve sdělování informací. Komunikace může být tváří v tvář, stále častěji však informace zprostředkují média. Zejména masmédia (hromadné sdělovací prostředky) umožňují ovlivňování velkých skupin lidí najednou a v poslední době i jejich aktivní zapojení do komunikace. S nebývalou rychlostí a razancí se nové formy komunikace staly součástí denního života rostoucího okruhu příslušníků společnosti. Prostupují také volný čas na všech úrovních – od individuální po celospolečenskou, od místní po světovou – a všechna tato prostředí pomáhají spojovat. Jejich působení má však také odvrácenou stranu: jednak přecenění diváckého a uživatelského přístupu na úkor vlastní aktivity a spoluúčasti, jednak propagaci násilí, šíření pornografie a dalších negativních jevů. (Hofbauer, 2003, str.128)

Česká populace tráví s médii kolem třetiny svého bdělého stavu a větší část svého disponibilního času.

- tím je dán zásadní vliv médií na myšlení, postoje názory, hodnoty, estetiku a životní styl současného člověka
- začal proces snižování významu tištěných médií a tradičních elektronických médií (televize, rozhlas) ve prospěch nových technologií (PC, internet, CD, DVD, MP3)
- tento proces probíhá v české společnosti prostřednictvím mládeže
- mezi mladou generací a staršími generacemi vzniká propast, jejíž příčinou je digitalizace životního pole a životního stylu mládež a odklon od tradiční kultury a umění
- každá generace zná více umělecká díla, která vznikla v době jejího utváření a sociálního zrání jejich příslušníků
- nástup komputelizace a masové kultury v české společnosti v devadesátých letech se projevil dramatickým poklesem významu literatury pro českou mládež. Za několik let významně poklesl u mládeže počet přečtených knih a podíl mládeže, která má doma knihovnu s více než 200 svazky knih
- pokles přečtených knih významně koreluje s mírou komputelizace
- technologická rovina masové kultury a nových informačních technologií ve spojení s nejnižším jmenovatelem vede k určitému typu kultury. Jejimi současnými typickými fenomény jsou muzikály a Česko hledá Superstar.

(29.9.2004

VÝZKUM

Média a počítače mají zásadní vliv na myšlení, postoje, názory, hodnoty, estetiku a životní styl

[Petr Sak](#)

Média, informační technologie a kulturní úroveň české populace - referát přednesený na mezinárodní konferenci *Kultúra - priestor interdisciplinárneho myslenia* v Nitre 20. - 22. 9. 2004)

Současné způsoby využívání médií pomáhají vytvářet pozitivní vztah také k předkládaným informacím, k námětům a programům volnočasové činnosti a probouzejí zájem dětí a mladých lidí o to vyjadřovat svoje názory. Vztah mladý uživatel- médium- společnost se rozvíjí denně, mnohonásobným opakováním, velmi často jako živelný individuální proces. Pro uživatele proto zůstává aktuálním

požadavek učit se média využívat vhodně a v přiměřeném rozsahu se záměrem naučit se v nich nacházet potřebné informace a pozitivní podněty k činnosti.

Média ve volném čase dětí a mládeže působí také nežádoucími vlivy. Časově příliš náročné (každodenní a několikahodinové) využívání médií ve volném čase může vést k závislosti na nich nebo způsobuje absenci činností kompenzačních (např. sportovních nebo uměleckých).

(Hofbauer, 2003, str.136)

2.2 Adolescence

2.2.1 Vymezení pojmu adolescence

Adolescence, dospívání, termín užíván v odborné literatuře nejednoznačně.

1. V české literatuře období mezi pubescencí, která se vyděluje jako samostatná fáze, a ranou dospělostí; nástup sekundárních pohlavních znaků, dosažení pohlavní zralosti, dozrávání rozumových schopností a dotváření integrity osobnosti; u dívek mezi 12. a 18. rokem, u chlapců mezi 14. a 20. rokem.
2. V anglické literatuře často celé dospívání včetně období u nás označovaného *pubescence* (puberta) = zralost psychická, zralost sociální.

(Hartl, Hartlová, 2004, str.18)

Období adolescentní trvá do 20 – 22 let (resp. do dosažení plné reprodukční zralosti, dokončení tělesného růstu, psychický vývoj dále pokračuje). Ze školského hlediska jde o období ukončení profesní přípravy a nástupu do zaměstnání.

K zásadnějším biologickým změnám již v tomto období nedochází. Probíhají zde především změny psychosociální.

V oblasti sociálních rolí se žák stává studentem, event. učněm. Na konci tohoto období se stává dospělým jedincem, a to jak po biologické, tak i obvykle psychosociální stránce.

Osobnost adolescenta se formuje již především sebevýchovou. Dochází k dalším změnám v sebepojetí.

Období dospívání je emancipací od rodiny, snahou po osamostatnění. V tomto období zaznamenáváme hyperkritičnost k autoritám, odmítání jejich kontroly, kterou sami mnohdy cítí jako nutnou. Na druhé straně nekriticky přijímají nové vzory a životní cíle. Přes tyto problémy si běžně dospívající udrží pozitivní citový vztah k rodičům

(Švingalová, 2001, str. 41)

Termín adolescence je odvozen z latinského slovesa adolescere (dorůstat, dospívat, mohutnět). Jako termín označující určité období života člověka bylo toto slovo poprvé v 15. století (Muuss, 1989).

(Macek, 2003, str.9)

2.2.2 Charakteristické znaky adolescence

Velmi důležitou charakteristikou vývoje v adolescenci je vysoká intraindividuální variabilita.

Adolescence je považována za most mezi dětstvím a dospělostí. Z ontogenetického hlediska je jejím základním znakem dokončení pohlavního dozrávání, fyzický a duševní rozvoj (růst) a sociální učení v nejširším slova smyslu. Ve srovnání s předchozím obdobím dětství se výrazněji rozvíjejí základní schopnosti člověka jako symbolizace, anticipace, zástupné učení, sebereflexe a seberegulace (Bandura, 1986, 1989, cit. podle Janouška, 1992; viz též Bandura, 1995). Zejména sebereflexe a seberegulace nabývají na významu a samy o sobě se stávají pro adolescenty významnou hodnotou.

(Macek, 2003, str.10)

Charakteristická je zvýšená vnímavost adolescentů pro to, co spojuje jen a jen je, co může někdo jiný těžko pochopit. Dospívající mnohdy cítí averzi vůči všemu dětskému a je podrážděný postojem dospělých, tím, že ho mezi sebe nepřijímají.

Okázalé stažení se „mezi své“ je útekem, siláckou kompenzací nebo hledáním ochrany před nesnadným světem. Ze sdílených specifických zážitků, umocněných zvýšenou vnímavostí vzniká adolescentní subkultura, která je soustavou hodnot a zálib, vkusu, způsobů zábavy a životního stylu vůbec. Tento složitý kulturní jev se z běžné kultury společnosti vyděluje jako něco výlučného.

Adolescentní subkultura je v různých pospolitostech mládeže vyjadřována rozmanitými způsoby. Jakých forem skutečně nabude, to souvisí se sociální vrstvou, do které daný jedinec přináleží, s jeho vzděláním, silou zavazujících rodinných tradic, úspěšností či neúspěšností ve škole, otevřeností nebo neotevřeností životních perspektiv. Velký vliv mají reakce okolí, které mohou různé subkulturní projevy adolescentů tlumit, nebo naopak provokovat. Adolescentní subkultury mohou být velice významným socializačním faktorem, vedoucím mladého člověka ke kultivaci, ale i činitelem závažného ohrožení jeho osobnosti.

(volně podle Z. Heluse, 1997, str. 105,106)

V dnešní době není adolescence již pouhým přípravným obdobím mezi dětstvím a dospělostí, má psychologickou cenu sama o sobě. V dospívání se zakládá pocit autorství svého života, prohlubuje se vědomí vlastní hodnoty a jedinečnosti. (Macek, 2003)

2.2.3 Vývojové změny v adolescenci

Kognitivní změny v období dospívání.

Vnímání a pozornost dosahují u mládeže už v rané fázi dospívání vysoké úrovně, je schopna odhalovat vztahy mezi fakty, dospívat k zobecněním, k pochopení zákonitostí poznávaných jevů. Zvyšuje se selektivita a tím i efektivnost pozornosti.

Také paměť se v tomto období značně vyvíjí. Doposud si děti zapamatovaly učivo spíše mechanicky, nyní používají více paměť logickou. Snaží se učivo lépe porozumět, dělí je na logické celky, rozlišují učivo důležité a méně důležité. Pro dosažení efektivních vyučovacích výsledků by měl vyučující této tendence v logickém pojmání obsahu vyučování co nejvíce využívat. Neměl by vyžadovat mechanické opakování. Přesto se vyskytnou žáci, kteří neumějí používat

logickou paměť. Těm je třeba pomáhat názornými prostředky, které usnadňují školní práci (např. tabulky, diagramy,...).

V oblasti myšlení jde o přechod od konkrétního k abstraktnímu. Ve střední a pozdní adolescenci je myšlení méně absolutní a více relativní, vztahové a sebereflektující. V každodenní praxi je však méně systematické, než při řešení formálních a abstraktních úkolů. Více závisí na konkrétních znalostech, zkušenostech, situacích a okolnostech. Nastupuje rychlý vývoj všech forem myšlení. Dospívající jsou schopni analýzy a syntézy na vyšší úrovni než dosud, dokáží spojit fakta do řetězců příčin a následků, zevšeobecňovat jednotlivé jevy, pozorovat zákonitosti v jejich průběhu, z předpokladů vyvozovat závěry. Správně hodnotí fakta i jevy, je schopen tvořit hypotézy a řešit touto cestou nesnadné úkoly a problémy. Podle Jeana Piageta vstupuje mládež v tomto věku do nové etapy vývoje myšlení, tzv. hypoteticko – dedukční.

Jeho teorie kognitivního vývoje charakterizuje časnou adolescenci jako období utváření formálních operací. Mezi jedenáctým a patnáctým rokem se zakládá nutná výbava abstraktního myšlení. Schopnost představit si reálně neexistující, operování s abstraktními pojmy, kombinační schopnosti a hledání alternativních řešení problémů, schopnost reflektovat sebe jako subjekt vlastního myšlení vedou – kromě jiného – i k zvýšenému egocentrismu. Všechny myšlenkové procesy nemají stejnou podstatu a funkci. Řešení logických a matematických problémů je založeno na odlišných operacích a na jiném typu zkušenosti než řešení sociálních situací. Sociální inteligence a kompetence je více závislá na sociálním učení, mohou zde být i velké kulturní rozdíly.

Adolescenti myšlenkově experimentují s pojmy z oblasti fyzikální, sociální, morální, filozofické i duchovní. Experimentují tedy s rolí, které na sebe berou, vrůstají do nich. Dospívající bude ve větší míře měnit vlastní akční schéma tam, kde se bude cítit větší měrou osobně zaangažován do problému. V případě, že problém nebude vnímat jako osobně relevantní, použije spíše asimilace. Dospívající jsou stále větší měrou schopni uvažovat stejně jako dospělí, kromě čistě „ logických“ argumentů nabývají na významu jejich prožitky, vztahy, zkušenosti a potřeba být efektivní, stabilní a oceňovaný.

Rozvíjí se nejen myšlení, ale spolu s ním i řeč. Dospívající se snaží vyjadřovat svoje myšlenky jasně a přesně, avšak často nadměrně užívají slangové výrazy.

V tomto období také dochází k intenzivnímu rozvoji fantazie. Toto mohou ovlivňovat i vyučovací předměty jako literatura, dějepis, zeměpis. V těchto letech se fantazie také uplatňuje při snění, které náleží do oblastí citů a touhy.

Intenzivnost duševního vývoje a jeho správné nasměrování závisí nejen na dozrávání mozkové kůry, ale především na podmínkách, v jakých dítě žije. Jedná se zde o sociální skupiny od nejširších až po malé. Na duševní vývoj má velký vliv škola svým obsahem a metodami vzdělávání. Například matematika, fyzika a mluvnice formují abstraktní myšlení, dějepis a biologie dialektické myšlení, geometrie prostorovou představivost.

Kromě školy má velký význam rodinné prostředí žáka. To může jeho intelektuální vývoj aktivizovat nebo brzdit.

Masmédia jsou rovněž důležitým činitelem duševního rozvoje dospívajícího. Mohou jeho rozvoj aktivizovat (výběr programu), ale mohou se i záporně odrazit na samostatnosti myšlení a vytvořit povrchní vztah k různým věcem života. Dospívající by měl mít čas na vlastní promýšlení, na vytváření estetického vkusu, na formování vlastního vztahu k okolí.

I četba knih ovlivňuje duševní rozvoj. Rozvíjí slovní zásobu, fantazii, pomáhá i gramaticky. Kniha volená vhodně a včas pomáhá probouzet vyhraněné zájmy.

Přestože obecně v období dospívání dochází k intenzivnímu duševnímu vývoji, může se u některých jedinců projevit stagnace nebo i zaostalost ve vývoji. Tyto děti si stěžují na únavu, bolesti hlavy, obtíže při koncentrování pozornosti, mají odpor k duševní námaze, ke škole a často vůbec i dalšímu učení. Tyto stavy bývají často vyvolávány tím, že organismus je vyčerpán intenzivními fyziologickými procesy a dochází tak k přechodným obtížím. V takových situacích je nutné projevit mnoho porozumění. Důležitým výchovným prostředkem v takovýchto situacích je uznání i nepatrných úspěchů. Stává se pobídkou k další práci.

Během růstu a fyziologického i psychického vyspívání se prohlubuje a obohacuje citový život dospívajících. Vedle tzv. nižších citů, spojených s uspokojováním základních životních potřeb, vyvíjejí se nápadně vyšší city

(společenské, morální, estetické). Prohlubující se znalosti získávané ve škole, účast na společenském životě a činnost v zájmové sféře před dospívajícími otevírají nové okruhy poznání a nová pole emocionálních zážitků.

Sexuální dospívání přináší úplně nové, dosud neznámé možnosti citových zážitků. Kontakty s druhým pohlavím se stávají pramenem pocitů, jež nesmírně obohacují citovou sféru a osobní život dospívajících. Po této stránce se jejich život přibližuje životu dospělých lidí.

Zvláštním znakem citového života dospívajících je zesílená emocionální vznětlivost a popudlivost. Reakce dospívajících jsou často neúměrné impulsům, které je vyvolávají. Lze pozorovat i zesílenou těkavost a živost citů. Dospívající lehce upadá v emocionálních stavech do krajností. Spolu s nedostatkem celkové emocionální rovnováhy pozorujeme u dospívajících projev citové exaltace. Jsou schopni se přepjatě něčím nadchnout a stejně tak přepjatě něco odsoudit. S neschopností vejít do nové úlohy se pojí obtíž nalézt správné formy chování. Dospívající se často staví do pózy, jsou afektovaní, nepřirození. Nedostatek citové rovnováhy je rovněž zřejmý v náchylnosti k agresi, strachu a zdrženlivosti.
(Volně podle R. Lapiňské).

Socializace v adolescenci.

Socializace osobnosti je :

- rozvinutím druhových vlastností člověka,
- rozvinutím znaků jeho konkrétní příslušnosti (národní, státní, církevní),
- nezbytným impulsem pro rozvinutí jeho individuálních zvláštností, a to jeho začleňováním do společnosti, jeho účastí na dění civilizace a kultury.

Socializace osobnosti se děje určitými socializačními procesy, které vedou k vývoji osobnosti sociálními vlivy. Jsou to všechny druhy učení, které jsou aktualizovány konkrétními okolnostmi začlenění dotyčného jedince do rodiny, školy, party, dění ulice. Tyto procesy nazýváme sociálním učením.

Socializace může probíhat nezáměrně a bezděčně (mimoděčným učením podmiňováním, mimoděčným napodobováním imponujících vzorů) nebo jako proces

záměrně řízený (školní vyučování, mimoškolní výchova). Další možností socializace může být sebevýchova a sebevzdělávání.

Adolescence je důležitým obdobím v životě jednotlivce, ale má i společenskou hodnotu. Sociologové zdůrazňují integraci podstatných společenských rolí do osobnosti dospívajícího. Podle konceptu socializace a socializační teorie osobnosti (Helus, 1973) je socializace definována jako proces vývoje osobnosti v konkrétním materiálním a sociálním prostředí, které je charakteristické pro konkrétní společnost.

Vliv sociálního okolí se u dětí a dospívajících setkává s výjimečnou vnímavostí a citlivostí, navíc umocněnou značnou závislostí na rodičích a dalších socializujících činitelích.

Díky souběhu vnímavosti a závislosti dochází působením socializace v dětství a mládí k vývoji základních osobnostních charakteristik, předpokladů a sklonů, které mají snahu prosazovat se v průběhu celého dalšího života.

Po patnáctém roce věku, tedy v období adolescence narůstá socializační význam spontánních vztahů a pospolitostí mezi vrstevníky. Tyto vztahy a pospolitosti se rozvíjejí živelně, bez zásahu dospělých.

Vrstevnické vztahy Z. Helus dělí do tří základních kategorií:

1. Velké, hromadné pospolitosti. Jde o sdružování mladých lidí na koncertech oblíbených kapel, diskotékách, manifestacích apod. Odtud si mladí lidé odnášejí mnohdy mimořádně silné zážitky sjednocení všech se všemi. Pocit identity bývá u ohrožených sociálních skupin mládeže podporován i alkoholem, v poslední době stále častěji drogami.
2. Konkrétní malé skupiny mají nejčastěji čtyři až sedm členů. Mohou mít pozitivní program (sport, zájmová aktivita aj.), negativní program (provokování, rvačky) nebo jejich potřeba být spolu nemá žádný obsah.
3. Důvěrná přátelství – většinou vznikají mezi dvěma osobami, vyznačují se poměrnou stálostí, mnohdy přátelství založené v dospívání přetrvává celý život. V období střední adolescence očekáváme od přátelství vzájemné pochopení a utěšení, důvěrnost, vcítění na rozdíl od dětských přátelství, kdy je v popředí společná zábava a rozptýlení. Pro pozdní adolescenci je příznačné, že k předchozím charakteristikám přibývá sdílení společného zájmu o nějakou oblast, podnikání něčeho společného.

2.2.4 Problémové chování a rizikový vývoj v adolescenci

Zvláštnost a mimořádná závažnost vrstevnických vztahů v dospívání tkví v tom, že se dospívající ocitají v jakémsi mezipásmu mezi dětmi a dospělými, nejsou jedněmi ani druhými, což vyvolává řadu složitostí, frustrací, konfliktů, nejrůznějších zátěží, včetně napětí ve vztazích s rodiči, učiteli, veřejností. Adolescent se nachází v jakémsi pásmu ohrožení. Podle statistických údajů ve věku 16-22 let vrcholí nebezpečí propadnutí různým závislostem.

Kromě toho, že se sociální deviace staly v posledním desetiletí mnohem viditelnějšími než v období komunistického režimu, bylo možné zaznamenat od počátku devadesátých let skutečný nárůst problémového a rizikového chování adolescentů. V širších souvislostech přispěla k této změně nižší státní a institucionální kontrola nad chováním občanů, a tedy i mládeže, jakož i větší benevolence, tolerantnost a respekt k specifické „subkultuře teenagerů“. Mezi další, specifitější příčiny lze např. zařadit větší důraz na výkonovou orientaci, zvýšenou preferenci materiálních hodnot u některých skupin obyvatelstva, větší tlak na vlastní rozhodování, názorovou pluralitu a osobní svobodu.

(Macek, 2003, str.109)

Problémové či rizikové chování nejsou jen zjevně společensky nebezpečné aktivity, ale je to i chování poškozující zdraví a přirozený vývoj.

(Macek, 2003, str.110)

Delikventní chování a kriminalita

Zhruba třetinu trestné činnosti mladistvých tvoří majetková trestná činnost, konkrétně krádeže. Trestná činnost tohoto typu je málokdy páchána individuálně, většinou se jedná o skupiny (party, gangy), které jsou někdy napojeny na dospělé osoby. Narůstá podíl trestné činnosti a přibývá trestných činů spáchaných pod vlivem alkoholu či jiných drog. Specifickou a novou trestnou činností se v minulém

desetiletí stala prostituce mladistvých, obchod s pornografií a násilné trestné činy (včetně vražd), které jsou motivované rasově a nacionalisticky.

O. Matoušek a A. Kroftová (1998) hledali širší souvislosti výše uvedených trendů. Roli hraje oslabování rodinných vazeb, zvyšující se nezaměstnanost, skepse, nejistota mladých lidí a oslabení sociální kontroly části mládeže.

(Macek, 2003, str.111)

Konzumace alkoholu a dalších drog.

Rizikové sexuální chování

Poruchy příjmu potravy jsou syndrom podmíněný osobnostně, sociálně i kulturně. Změna stravovacích návyků a postoj k příjmu jídla podléhá jistě kulturním a módním trendům, vedle toho signalizuje zvýšený nárůst poruch příjmu potravy v devadesátých letech i celkovou změnu v hodnotách a životním stylu dospívajících. Nejde jen o ideál štíhlosti a zdraví, poruchy vztahu k vlastnímu tělu jsou determinovány poruchami celkového sebehodnocení, ambivalentním hodnocením vlastního výkonu a silnou potřebou sebekontroly. Poruchy příjmu potravy tak souvisejí s problémy s identitou, s nechutí či neschopností zvládnout vývojové úkoly adolescence a se strachem z dospělosti.

(Macek, 2003, str.113)

Problém a krize identity

Hledání identity je tradičně chápáno jako vývojový úkol pro období adolescence (Erikson, 1968). Přístup k tématu identity se však v posledních letech mění a z vývojového úkolu adolescence se stává celoživotní téma. S větší frekvencí se objevují adaptační problémy a poruchy vztahu k vlastnímu já. Týkají se tělesného sebeschématu, sociální a výkonové složky sebesystému a také celkového sebehodnocení. Vysoká potřeba vědomí vlastní ceny a kontroly může vést k přecenění vlastní vůle a nadměrnému sebeovládání (např. kontrola příjmu potravy, asketismus, hraniční výkony, přijímání neúměrného rizika), nebo naopak k rezignaci na možnosti sebeovládání a seberegulace, k devalvací vlastní hodnoty já a

k odmítnutí úkolu najít vlastní identitu. Může jít rovněž o kombinaci obou pocitů, o ničující ambivalenci a ztrátu smyslu vlastního života.

(Macek, 2003, str.114)

Adolescence je dnes mnohvrstevnatým sociálním, kulturním a psychologickým fenoménem. Vyjadřuje ji určitý životní styl, který není společensky ceněn jako méně hodnotný než jiné styly. Takzvané typické charakteristiky adolescentů se zejména v současnosti stávají žádanými a vysoce ceněnými i jinými věkovými kategoriemi – zejména díky působení masových sdělovacích prostředků. Přes tyto „přesahy“ dřívějších charakteristik adolescence do dalších etap života (nebo právě proto) zůstává pro většinu lidí jejich vlastní dospívání velmi důležitým obdobím života. Není již pouhým přípravným obdobím či překlenovacím mostem mezi dětstvím a dospělostí, má psychologickou cenu samo o sobě. V adolescenci se zakládá pocit autorství vlastního života, prohlubuje se vědomí vlastní hodnoty a jedinečnosti.

(Macek, 2003, str.118)

3. Praktická část

3.1 Cíl praktické části

V posledních letech se často diskutuje o volném čase. Všeobecně se setkáváme spíše se stížnostmi na jeho nedostatek. O mládeži to však tak jednoznačně neplatí. Alespoň v tom smyslu ne, že pokud jsou mladí lidé něčím užitečným zaměstnání, většinou se nedopouštějí nejrůznějších prohřešků či provinění. Zdá se, že dospívající mají často tendenci vyplňovat volný čas činnostmi nežádoucími (například vandalismem, vysedáváním v restauracích, kde pokuřují a popíjejí), případně vyvíjejí další nežádoucí aktivity, které v nich podporují utváření mnoha nesprávných návyků.

I z tohoto hlediska mnohdy dosti chybují rodiče a další vychovatelé, když se domnívají, že těžiště pozornosti při výchově má spočívat v tom, jak děti prospívají ve škole a jak se učí. Ve škole se však jen zřídka stávají události, v jejichž rámci by došlo k výraznějšímu poškození něčího majetku, zdraví nebo dokonce života. A když už se něco takového stane, většinou se brzy podaří najít viníka a vyvodit z jeho činu určité výchovné závěry, přijmout potřebná opatření. Mnohé přechyby a trestné činy provedou mladí lidé nejčastěji ve svém volném čase. Protože zde často chybí usměrňující činitel, mívají tyto jejich činy mnohdy velmi nemilé následky.

Velmi mnoho mladých lidí se ve volném čase nudí. Dospívající ve svém volném čase bývají neradi sami. Jen málo mladých lidí se dokáže zabavit tak, že se obejdou bez kamarádů, rodičů či jiných osob. Problémy to obvykle nedělá těm dospívajícím, kteří byli od malička vedeni k tomu, jak trávit volný čas užitečně. Mívají také rozmanitější zájmy, ať už se jedná o zájmy kulturní, sportovní, sběratelské nebo jiné. Nemají za těchto okolností pochopitelně na nudu čas. Jenže k tomu, aby to mladý člověk pociťoval jako přirozené a byl k takovému způsobu trávení volného času dokonce snad přímo puzen, u řady mladých lidí v důsledku výchovných chyb vůbec nedojde.

Problém volného času mladých lidí má oproti dospělým také určité specifické aspekty. Mladí lidé nebývají ve srovnání s dospělými obvykle ještě dostatečně cílevědomí, aby dokázali svůj volný čas vyplnit nějakou dlouhodobou záměrnou

činností. Dospělí se ve svém volném čase zabývají různými činnostmi, které mívají často podobu cílů ekonomických. Jenže nezakotvení mladí lidé, o které se až dosud někdo staral (máme na mysli rodiče) a mnohdy i nadále stará, tyto cíle dokonce v řadě případů odmítají a své rodiče za to kritizují.

Nevyhraněnost, povrchnost a značná proměnlivost zájmů bývají pro mládí typické. Zpravidla však tyto charakteristiky zájmové činnosti mladých lidí jejich okolí ještě umocňuje tím, že je nevede k setrvání u toho, co jednou začali a co při prvních problémech a překážkách rychle opouštějí. Naučit se překonávat překážky a obtíže není totiž třeba jen v oblasti studijní či pracovní činnosti, ale i v oblasti aktivit zájmových. Jinak se může snadno stát, že mladí lidé budou mít tendenci se ve volných chvílích jen nezávazně bavit.

Volný čas není doba, kdy je mladý člověk ponechán plně sám sobě, bez jakékoliv kontroly, bez rozumných podnětů. Je to spíše čas, který mladý člověk nepovažuje za něco povinného, za to, že „musí“, a to i přes to, že je v rámci jeho trávení nějak usměrňován a kontrolován.

(Bedrnová, 1991, str.56)

Pracuji i žiji v malém městě, kde se počet obyvatel pohybuje okolo sedmi tisíc. V blízkém okolí jsou další tři malá městečka a množství vesnic. Ekonomika tohoto regionu byla v dřívější době postavena hlavně na textilním průmyslu a zemědělství. Podniky z těchto odvětví buď zanikly nebo jsou v úpadku, a tak je zde vysoká nezaměstnanost (pohybuje se okolo 13%). Z toho plyne, že mnoho žáků středního školství pochází ze sociálně slabších rodin. Tento fakt má spojitost i s trávením volného času dětí a mládeže. Většinu aktivit, ať sportovních či uměleckých si musí z části hradit účastníci a proto mnoho rodičů děti do takovýchto kroužků raději nepřihlásí.

Cílem této části práce je zjistit, kolik volného času mají mladí lidé navštěvující střední školy v tomto mikroregionu, jak tento čas tráví, zda využívají nabídky volnočasových aktivit, které jim nabízí školy, jiné instituce nebo občanská sdružení. Pro tento účel jsme zvolili dotazníkovou metodu, to je nestandardizovaný dotazník s uzavřenými otázkami.

3.2 Popis zkoumaného vzorku

Výběrový vzorek tvořilo 150 respondentů. 52 respondentů je žáky středních škol (víceletého gymnázia a střední odborné školy). Dalších 68 respondentů jsou žáci dvou středních odborných učilišť. Zbývajících 30 respondentů představují žáci odborného učiliště.

Pohlaví respondentů není rozloženo rovnoměrně. Na dotazník odpovídalo 62 chlapců a 88 dívek.

Výběr zkoumaného vzorku nebyl náhodný. Cílovou skupinou byla populace v období adolescence, respektive ve věku 16 až 19 let. Dotazovali jsme se ve druhých ročnících středních škol, středních odborných učilišť a odborného učiliště v celém mikroregionu.

3.3 Průběh průzkumu

Průzkum probíhal na všech středních školách, které jsou zřízeny v celém mikroregionu. Zahrnuje jedno víceleté gymnázium, obchodní akademii, střední odbornou školu, dvě střední odborná učiliště a jedno odborné učiliště. Dotazování byli žáci druhých ročníků. Důvodem byla stejná věková hranice respondentů, která by měla být 16 až 17 let. Respondenti starší buď opakují ročník nebo na školu přešli z jiné školy.

Průzkum jsme prováděli osobně po předchozí domluvě s vedením školy. To nám vyšlo ve všech případech vstříc. Uvolnili nám v žádaných třídách prostor ve vyučování. Abychom nenarušovali plán výuky v odborných předmětech, byli jsme uvedeni do hodin předmětu Základy společenských věd. Žáky ve třídách jsme požádali o spolupráci s vysvětlením důvodu, proč o ni žádáme. Ve všech třídách jsme se setkali s ochotou ke spolupráci, účastnili se všichni žáci. Poté bylo respondentům vysvětleno, co si mají pod pojem volný čas zahrnout a které činnosti do něho nepatří. Nakonec jsme je požádali o pravdivé a samostatné odpovědi, aby odpovídal každý respondent sám za sebe a aby se neradil se spolužáky. Zdůraznily jsme anonymitu respondentů. Ve všech třídách panovala přátelská atmosféra. Velmi nás překvapil zájem studentů sexty osmiletého gymnázia. Při vyplňování dotazníku a

zvláště po jeho skončení se rozproudila živá diskuze. Studenti se nás ptali na smysl tohoto výzkumu a projevíli zájem o jeho výsledky.

3.4 Použité metody

Pro šetření byla využita metoda nestandardizovaného dotazníku s uzavřenými položkami. Uzavřené položky jsme zvolili z důvodu snazšího pochopení pro každého jednotlivce a jednoduššího vyplňování, kdy si každý respondent může vybrat z několika možností. Jestliže mu tyto možnosti nestačili, mohl do dotazníku dopisovat. Toto využil pouze jeden respondent v jedné položce. Účelem první položky dotazníku je zjistit pohlaví respondenta. Druhá až pátá položka nám má dodat informace o bydlišti, zda respondent ztrácí čas dojížděním, informace o věku respondenta a o druhu školy, kterou navštěvuje. Položka číslo šest je otázkou na délku volného času. Další položky dotazníku jsou už zaměřeny přímo na trávení volného času, tedy na to, jak a s kým jej respondent prožívá. Poslední položka dotazníku vybízí respondenty k zamyšlení, zda jim jejich volnočasové aktivity vyhovují.

Další použitou metodou bylo studium dokumentace na výše uvedených školách. Jedná se hlavně o rámcové plány škol a jejich výroční zprávy. Dále byly prozkoumávány nabídky zájmové činnosti v okolních městech a obcích.

3.4.1 Předvýzkum a jeho výsledky

Pro předvýzkum jsme použili stávající dotazník. Cílem předvýzkumu bylo zjistit, jak respondenti budou na dotazník reagovat, jak budou jednotlivým otázkám rozumět. Pro tento účel jsme dotazník rozdali žákům v jedné třídě naší školy. Nesetkali jsme se s nejasnostmi, všichni zadané otázky pochopili a bez problémů dotazník vyplnili.

3.5 Stanovení předpokladů

Při stanovování předpokladů jsme čerpali z teoretických poznatků vývojové psychologie a vlastní praktické zkušenosti.

Předpoklad č.1

Lze předpokládat, že žáci středních škol budou mít méně volného času než žáci středních odborných učilišť a odborných učilišť (ověřováno pomocí dotazníku položkou č.6).

Předpoklad č.2

Lze předpokládat, že organizovanou zájmovou činnost budou více využívat žáci středních škol, častěji chlapci než dívky (ověřováno pomocí dotazníku položka č.7).

Předpoklad č.3

Lze předpokládat, že volný čas bude většina dotazovaných (bez rozdílu, kterou školu studují) nejraději trávit ve skupině, obzvlášť chlapci, dívky pak ještě s přítelem či přítelkyní (ověřováno pomocí dotazníku položkou č.8).

Předpoklad č.4

Lze předpokládat, že sport jako hlavní aktivitu ve volném čase budou více upřednostňovat žáci středních škol, z celého výběrového vzorku více chlapci, větší počet z nich rekreačně (ověřováno pomocí dotazníku položkou č.9, 10).

Předpoklad č.5

Lze předpokládat, že žáci středních škol budou počítač ke vzdělávání využívat častěji než žáci středních odborných učilišť a odborných učilišť a více času u počítačů stráví chlapci než dívky (ověřováno pomocí dotazníku položkou č. 13, 14).

3.6 Výsledky a jejich interpretace

V grafech a textu jsou použity následující zkratky :

SŠ – *střední škola*

SOU – *střední odborné učiliště*

OU – *odborné učiliště*

SŠCH – *střední škola – chlapci*

SŠD – *střední škola – dívky*

SOUCH – *střední odborné učiliště – chlapci*

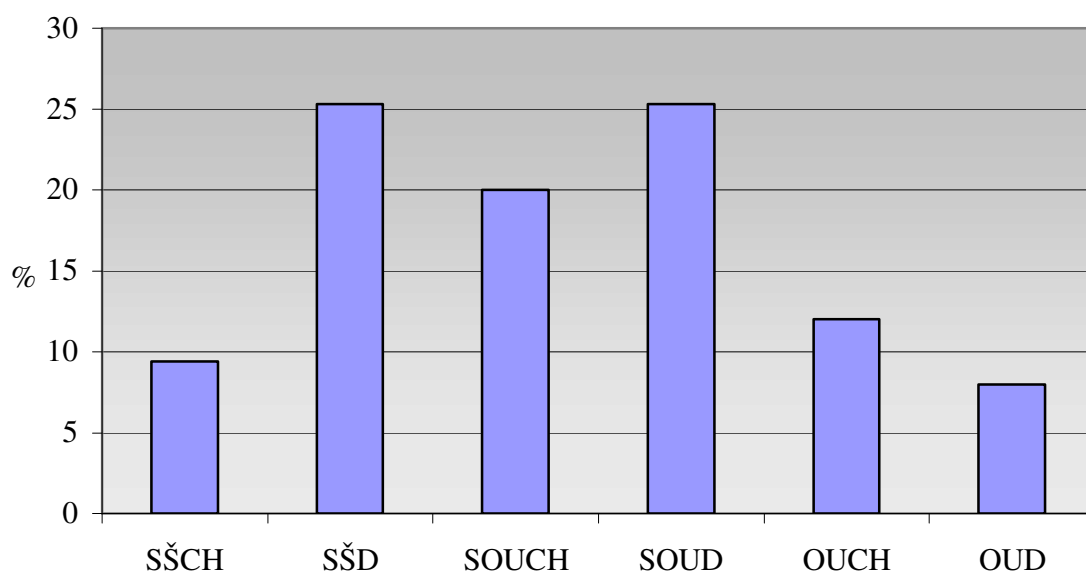
SOUD – *střední odborné učiliště – dívky*

OUCH – *odborné učiliště – chlapci*

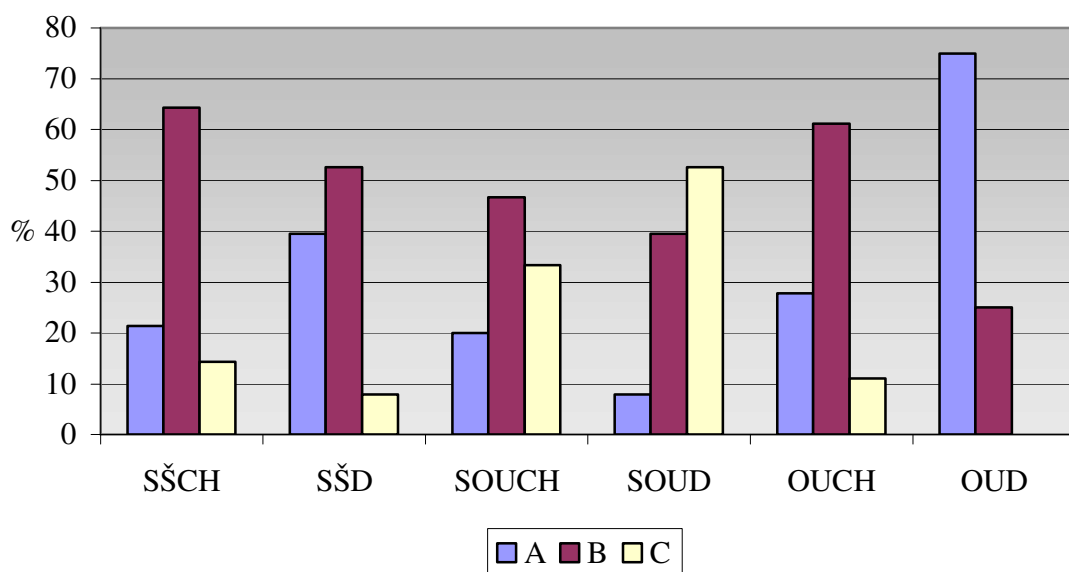
OUD - *odborné učiliště – dívky*

Rozložení respondentů podle navštěvované školy, pohlaví a věku zjišťuje v dotazníku položka číslo 1, 4 a 5.

Graf č.1

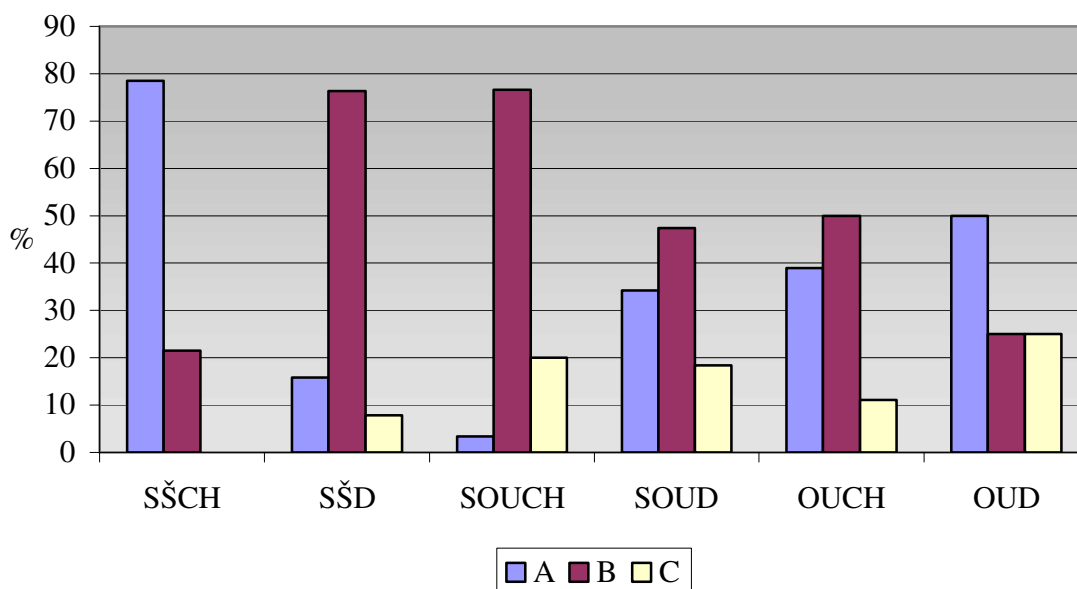
Graf č. 4

Dotazník vyplňovalo 52 mladých lidí navštěvujících střední školu, z toho 14 chlapců a 38 dívek. 68 respondentů bylo žáky středních odborných učilišť, 30 chlapců a 38 dívek. Odborné učiliště zastupovalo 18 chlapců a 12 dívek.

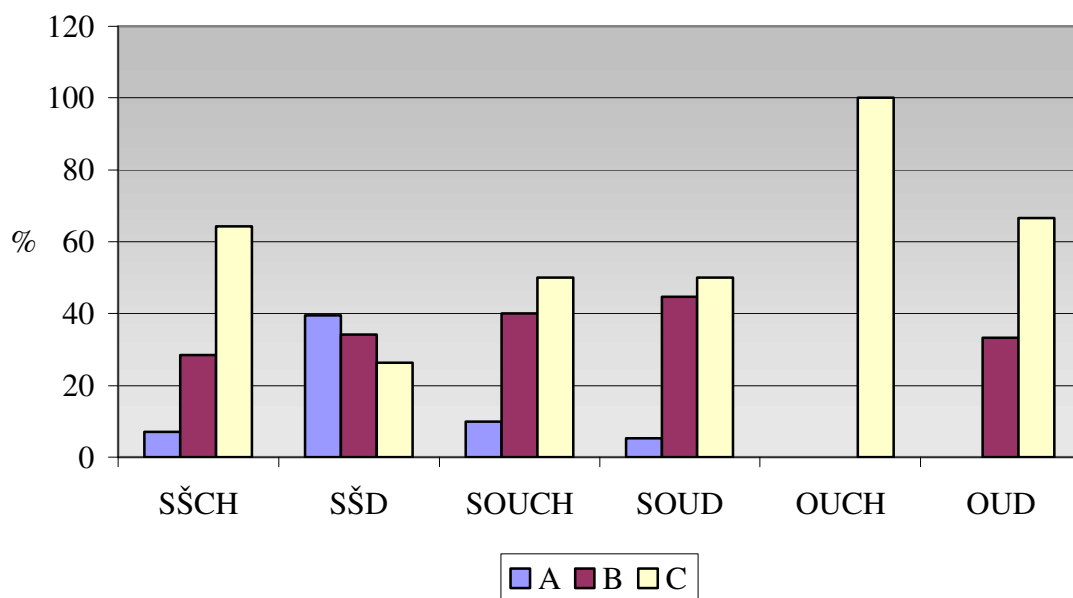
Položka číslo 3 byla zařazena k zjištění časových ztrát při dojíždění do školy. Tyto ztráty ubírají z volného času a mládež leckdy dobu čekání na spoje využívá spíše k návštěvám restaurací než pro zájmovou činnost. Bydliště má v místě školy a tedy do ní denně dochází 78,6% chlapců a 15,8% dívek ze střední školy, 3,3% chlapců a 34,2% dívek ze středních odborných učilišť, 38,9% chlapců a 50% dívek z odborného učiliště. Bydliště má mimo sídlo školy a tudíž denně dojíždí 21,4% chlapců a 76,3% dívek ze středních škol, 76,7% chlapců a 47,4% dívek ze SOU a 50% chlapců a 25% dívek z OU. Ubytováno v domově mládeže je 7,9% dívek ze SŠ, 20% chlapců a 18,7% děvčat ze SOU a 11,1% chlapců a 25% dívek z OU.

Graf č. 3

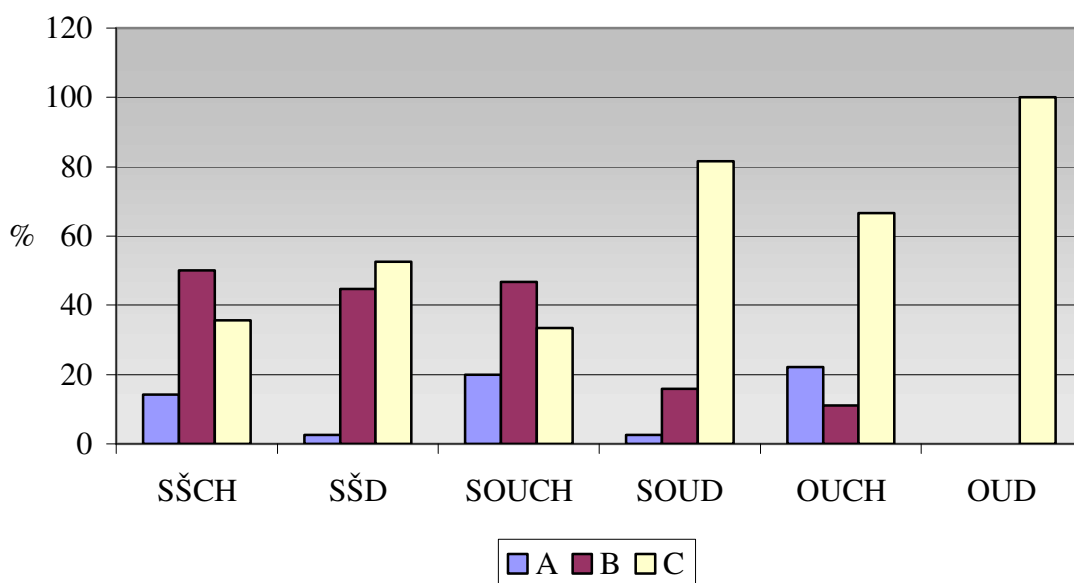
Časový prostor pro své zájmy vyjadřuje **položka č.6**. Z grafu vyplývá, že všichni kromě středoškolských dívek mají více než 4 hodiny denně pro své zájmy a záliby.

Graf č. 6

V našem městě i v jeho okolí není dle mého názoru příliš pestrá nabídka pro volnočasové aktivity mládeže, většina z nich je sportovního charakteru a převažují chlapecké sporty. Není zde již delší dobu v provozu koupaliště, jsou tu tři hřiště, ale pro širší veřejnost slouží jen jedno. Na zimním stadionu mohou zájemci využít dobu pro veřejné bruslení. Čtyři tělocvičny jsou využívány školami a ostatní cvičení se koná v podvečerních a večerních hodinách. Dále zde působí sportovní kluby (tenisový, ledního hokeje, fotbalový, karate, turistů). V mikroregionu je jedna základní umělecká škola, dva domy dětí, jedno poradní a setkávací centrum (Posec) a dvě kulturní sdružení. V malých obcích o zájmovou činnost dětí a mládeže pečují většinou tělovýchovné jednoty a hasiči.

Graf č. 7

Při školách pracují kroužky odbíjené, nohejbalu, basketbalu, posilování, pohybových her, floorbalu, aerobiku, keramiky a ručních prací, jezdecký klub, horolezecký a střelecký.

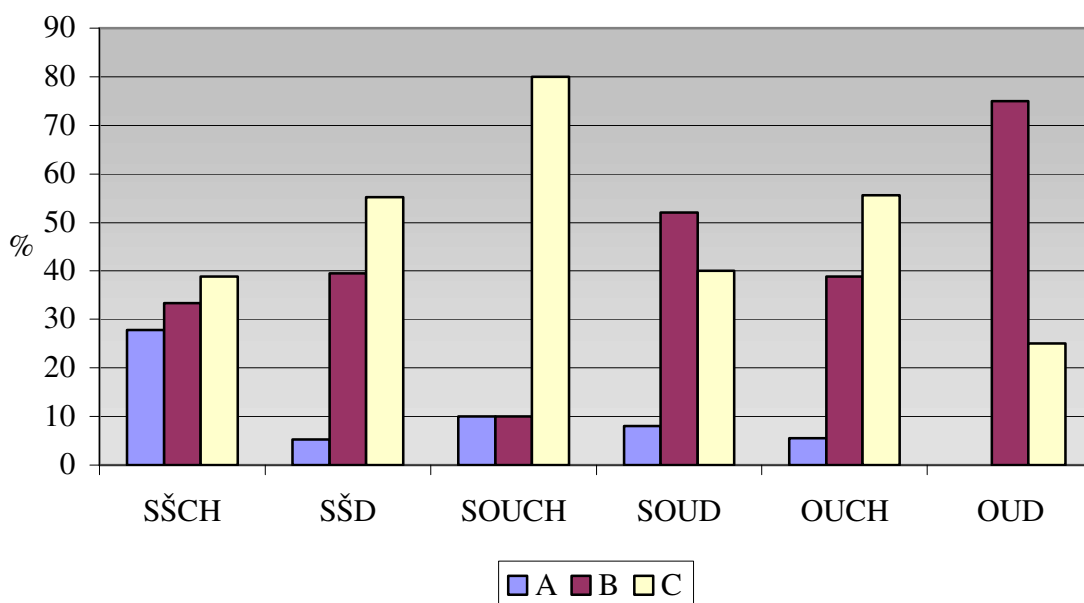
Aktivity škol využívá 14,3% chlapců a 2,6% dívek ze středních škol, 20% chlapců a 2,6% dívek ze SOU a 22,2% chlapců z OU.

V místě bydliště se účastní zájmové činnosti 50% chlapců a 44,7% dívek ze SŠ, 46,7% chlapců a 15,8% dívek ze SOU a 11,1% chlapců z OU.

Neorganizovaně svůj volný čas tráví 35,7% chlapců a 52,7% dívek ze SŠ, 33,3% chlapců a 81,6% dívek ze SOU a 66,7% chlapců a 100% dívek z OU.

Z poznatků vývojové psychologie víme, že mladí lidé v období adolescence často odmítají autoritu a nejvíce dají na názory svých vrstevníků, se kterými se často chtějí ztotožnit. Nejlépe je jim v jejich společnosti, zvláště chlapci vytvářejí party. Je to období navazování známostí mezi chlapci a dívkami. Dívky jsou vyzrálejší, navazují trvalejší vztahy a snaží se trávit většinu času se svým partnerem.

Graf č. 8

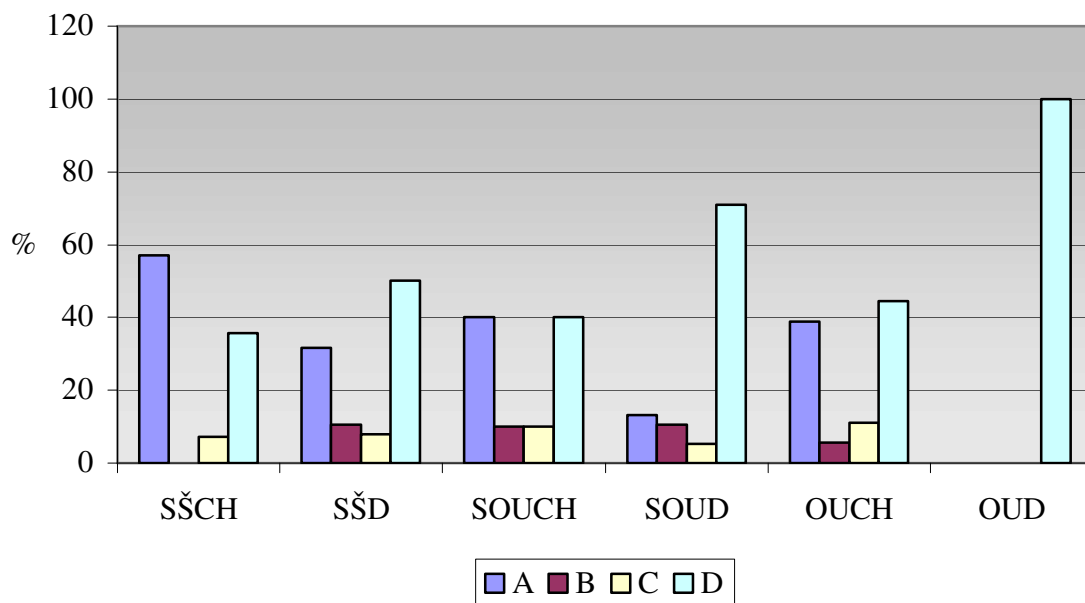

O samotě tráví nejraději svůj volný čas 27,8% chlapců a 5,3% dívek ze SŠ, 10% chlapců a 8% dívek ze SOU a 5,6% chlapců z OU. S přítelem nebo přítelkyní 33,3% chlapců a 39,5% dívek ze SŠ, 10% chlapců a 52% dívek ze SOU a 38,9% chlapců a 75% dívek z OU. 38,9% chlapců a 55,2% dívek SŠ, 80% chlapců a 40% dívek z SOU a 55,5% chlapců a 25% dívek z OU tráví svůj volný čas nejraději ve skupině, partě.

Sportem se zabývá 57,1% chlapců a 31,6% dívek ze středních škol, 40% chlapců a 13,2% dívek ze středních odborných učilišť a 38,9% chlapců z odborného učiliště. Dívky z odborného učiliště podle dotazníku o sport nemají zájem. Tvořivou činnost preferuje pouze 10,5% středoškolských dívek, 10% chlapců a 5,3% dívek ze SOU a 5,6% chlapců z OU. Knihy zajímají pouze 7,2% chlapců a 7,9% dívek ze SŠ, 10% chlapců a 5,3% dívek ze SOU a 11,1% chlapců z OU. Nejvíce respondentů upřednostňuje pasivní zábavu.

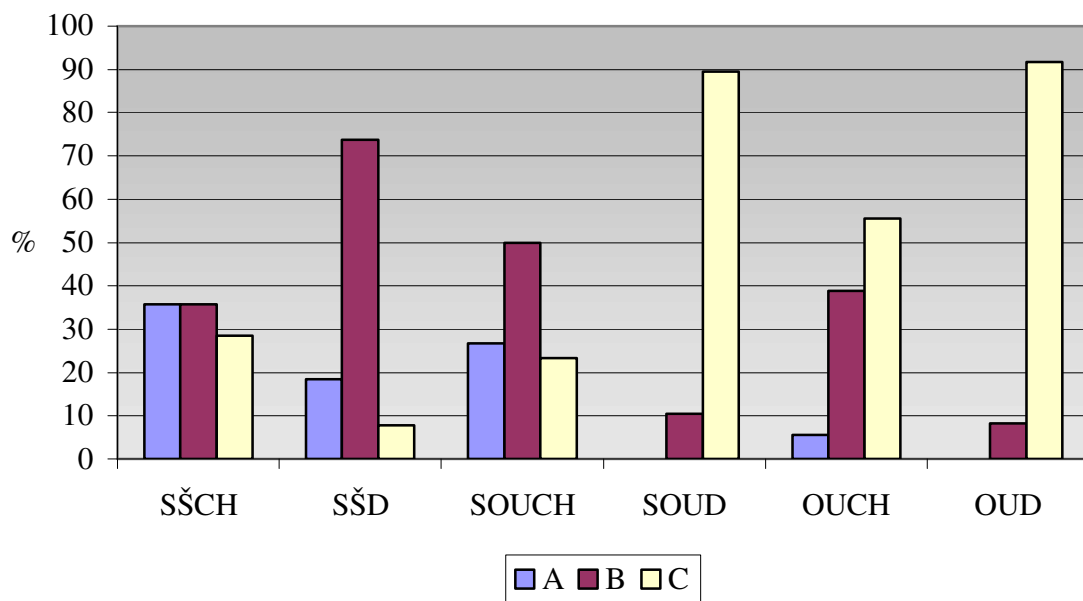

Graf č. 9

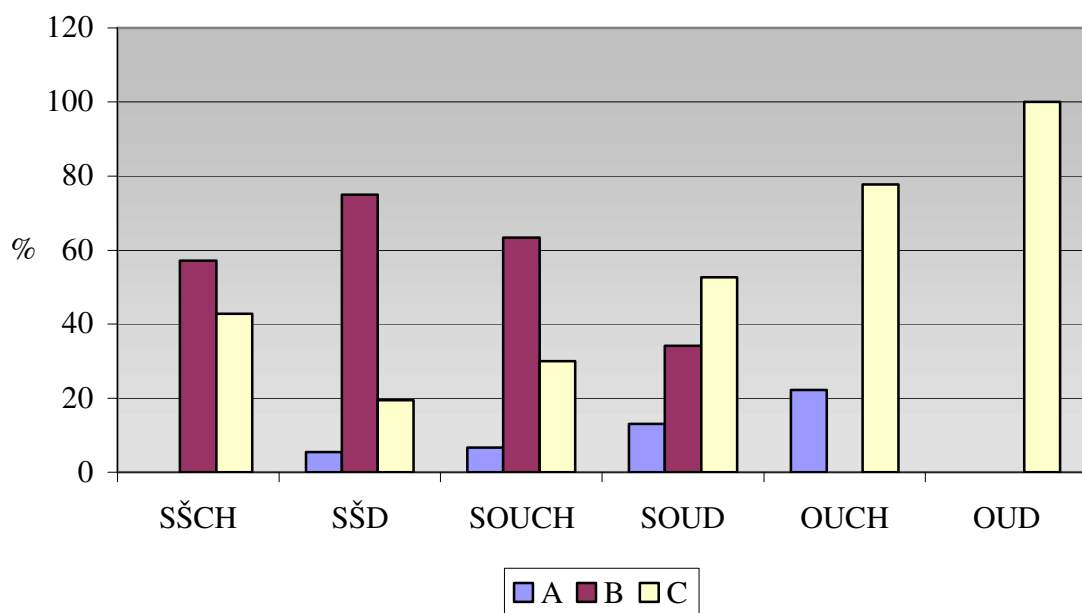
Z grafu vyplývá, že aktivně (závodně, členství ve sportovním klubu, reprezentace) se sportu věnuje 35,7% chlapců a 18,4% dívek ze SŠ, 26,7% chlapců ze SOU a 5,6% chlapců z OU. Malé procento děvčat ze SOU a OU sportovní aktivitu provozuje jen příležitostně, rekreačně. O sportovní činnost neprojevuje zájem 28,6% chlapců a 7,9% dívek ze SŠ, 23,3% chlapců a 89% dívek ze SOU a 55,5% chlapců a 91,7% dívek z OU. Přestože tyto výsledky nelze generalizovat na celou danou populaci, bylo by vhodné se nad touto situací zamyslet a snažit se mladé lidi zaujmout nabídkou různých sportovních aktivit.

Graf č. 10

Pod pojmem tvořivá činnost se skrývá množství různých aktivit od uměleckých zájmů až po domácí kutilství a ruční práce. Organizovaně se této činnosti věnuje zlomek dotazovaných. Většina z nich o takovéto činnosti nemá zájem nebo se jim věnuje individuálně.

Graf č. 11

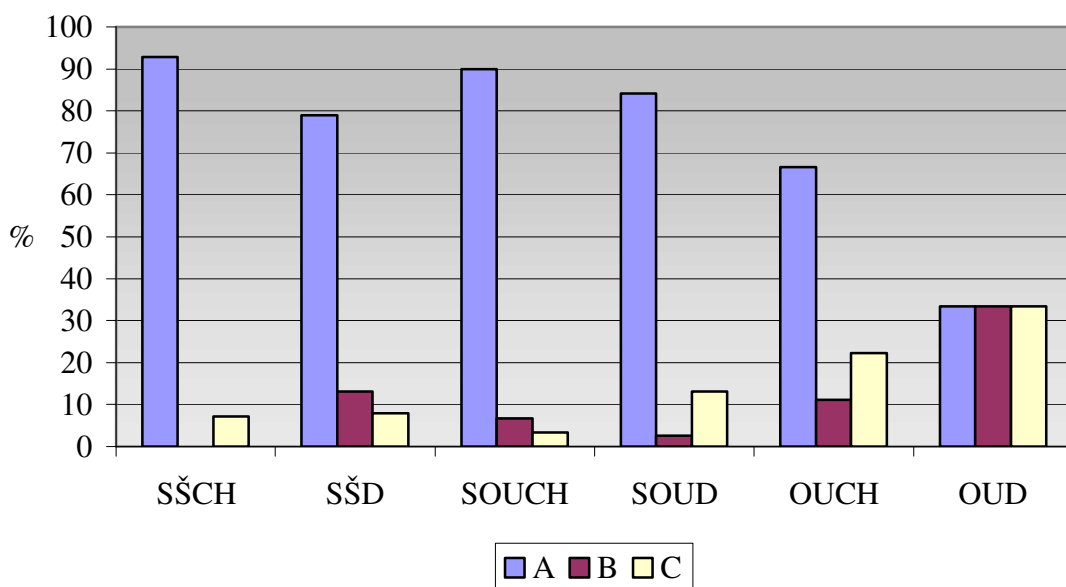

Položka č. 12 a 15 se zabývala sledováním televize. Pravidelnému každodennímu sledování se věnuje 35,7% chlapců ze SŠ, z toho 92,8% si programy vybírá, zbytek televizi sleduje pouze občas nebo velmi málo. 52,6% středoškolských dívek sedí u televize každý den, tedy více než polovina. 26,3% se dívá občas a 21,1% velmi málo. Z toho 78,9% si pořady vybírá podle svého zájmu, a 13,2% se dívá na cokoli, co právě běží.

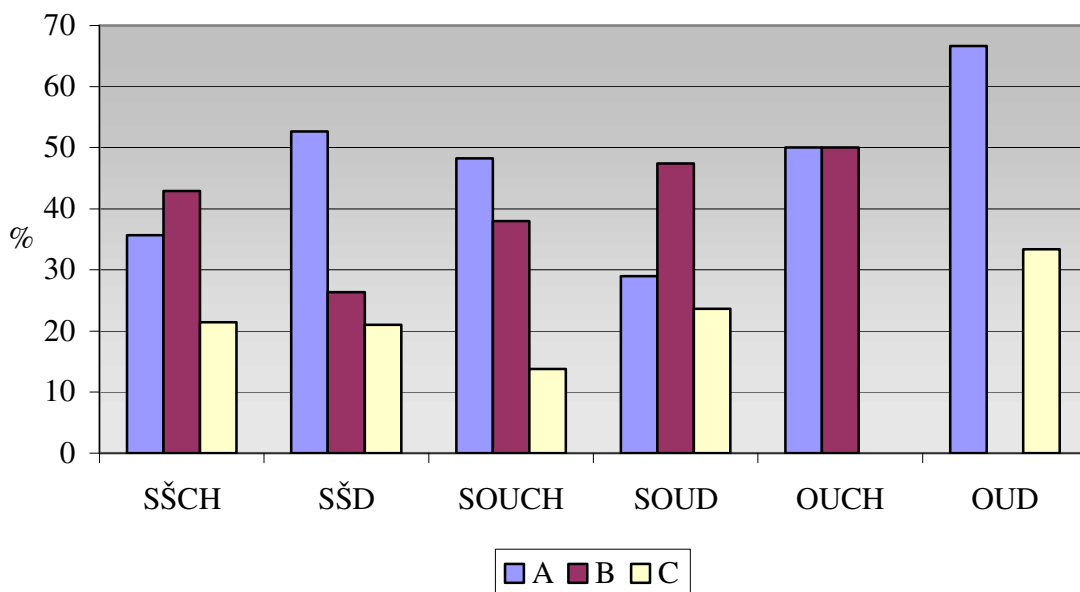
U žáků středních odborných učilišť je situace opačná. Pravidelně sledují televizi více chlapci než dívky, ale chlapci si více programy vybírají.

Chlapci a dívky z odborného učiliště se ve sledování televize odlišují 16,7%, převládají dívky. Zde jedna třetina dívek si pořad vybírá, druhá třetina sleduje vše a třetí třetina televizi nesleduje.

Graf č. 12

Graf č. 15

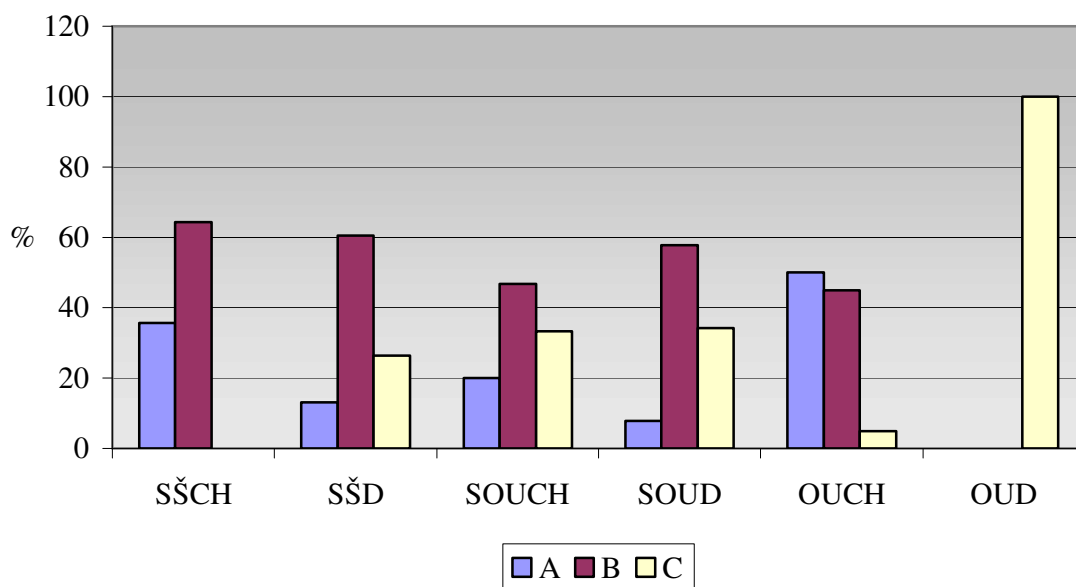
Položky č. 13 a 14 nám dodali informace o využívání počítačů a času u nich strávených.

Více než polovinu volného času u počítače stráví 35,7% chlapců a 13,2% dívek ze SŠ, 20% chlapců a 7,9% dívek ze SOU a 50% chlapců z OU.

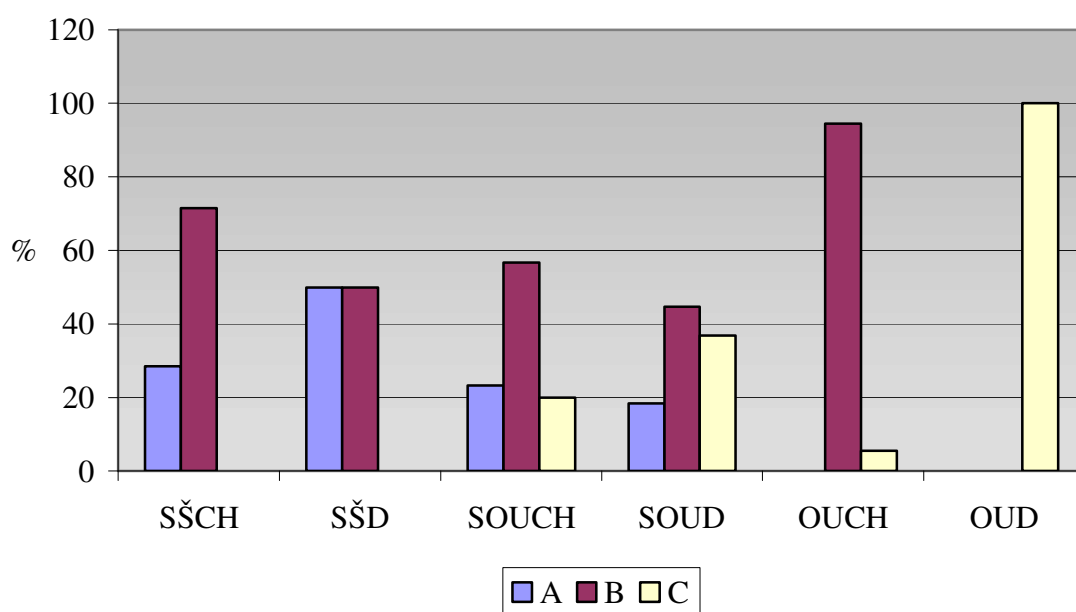
Polovinu a méně volného času věnuje počítači 64,3% chlapců a 60,5% dívek ze SŠ, 46,7% chlapců a 57,9% dívek ze SOU a 45% chlapců z OU.

Počítač ve volném čase nepreferuje 26,3% děvčat ze středních škol, 33,3% chlapců a 34,2% děvčat ze středních odborných učilišť a 5% chlapců a 100% děvčat z odborného učiliště.

Graf č. 13

Graf č. 14

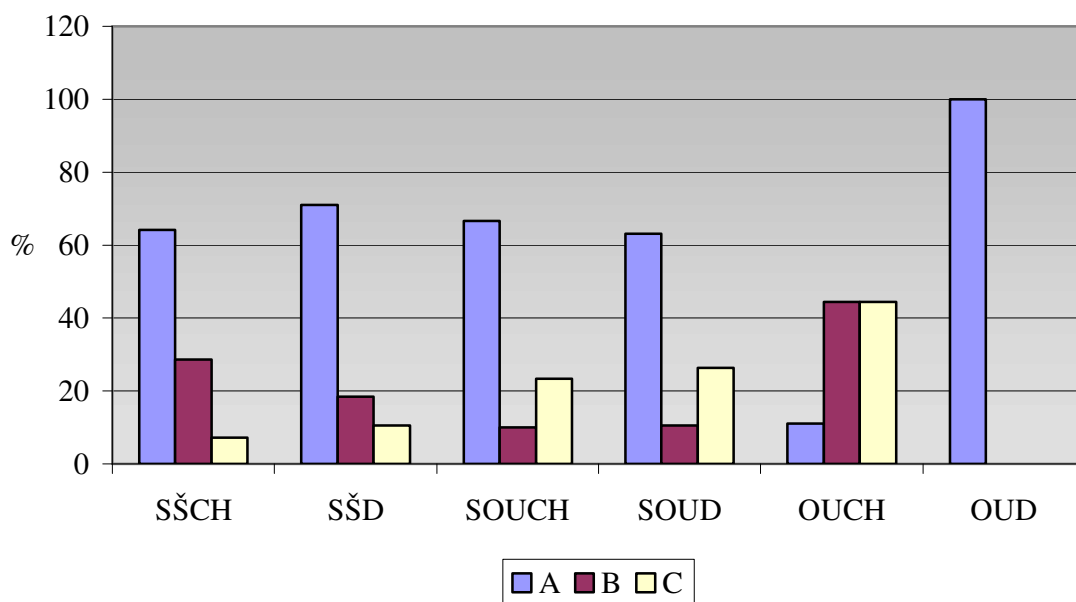

Ke vzdělávání počítač využívá 28,6% chlapců a 50% dívek ze SŠ, 23,3% chlapců a 18,4% dívek ze SOU. K zábavě (tím rozumíme počítačové hry, poslouchání hudby, sledování filmů a jejich stahování apod.) se věnuje 71,4% chlapců a 50% dívek studujících střední školy, 56,7% chlapců a 44,7% dívek navštěvujících střední odborná učiliště a 94,4% chlapců z odborného učiliště. Prakticky vůbec počítač nevyužívá ve volném čase 20% chlapců a 36,8% děvčat ze SOU a 5,6% chlapců a 100% dívek z OU.

Potřebu kontaktu s přáteli a místo setkávání znázorňují grafy č. 16 a 17.

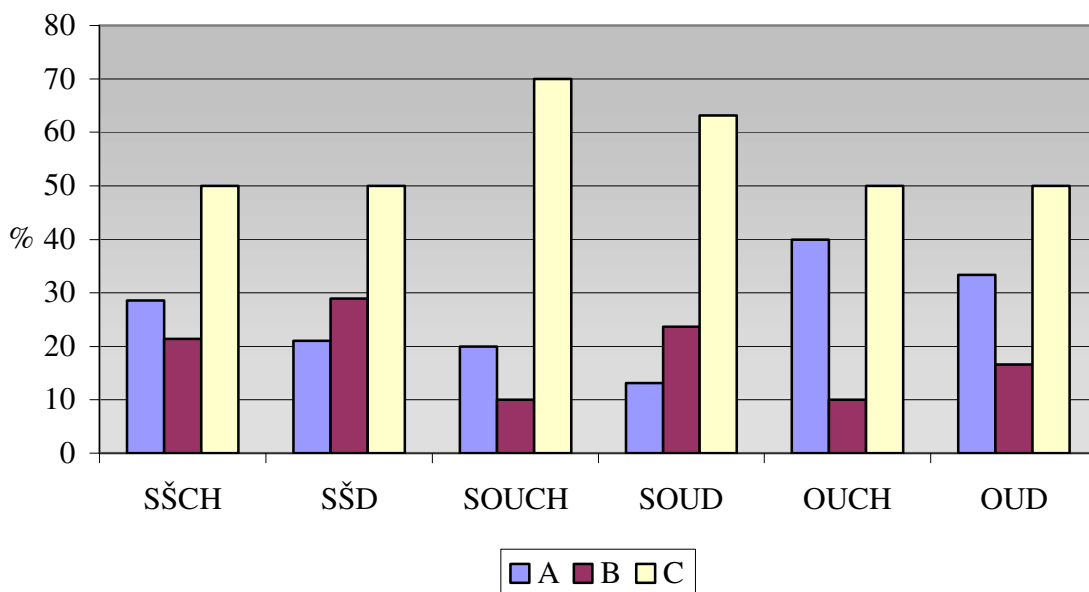
Potřebu být s přáteli každý den má 64,3% středoškolských chlapců a 71,1% děvčat, 66,7% chlapců a 63,2% dívek ze SOU a 11,1% chlapců a 100% dívek z OU. Ostatní se s přáteli setkávají o víkendech nebo jen příležitostně.

Graf č. 16

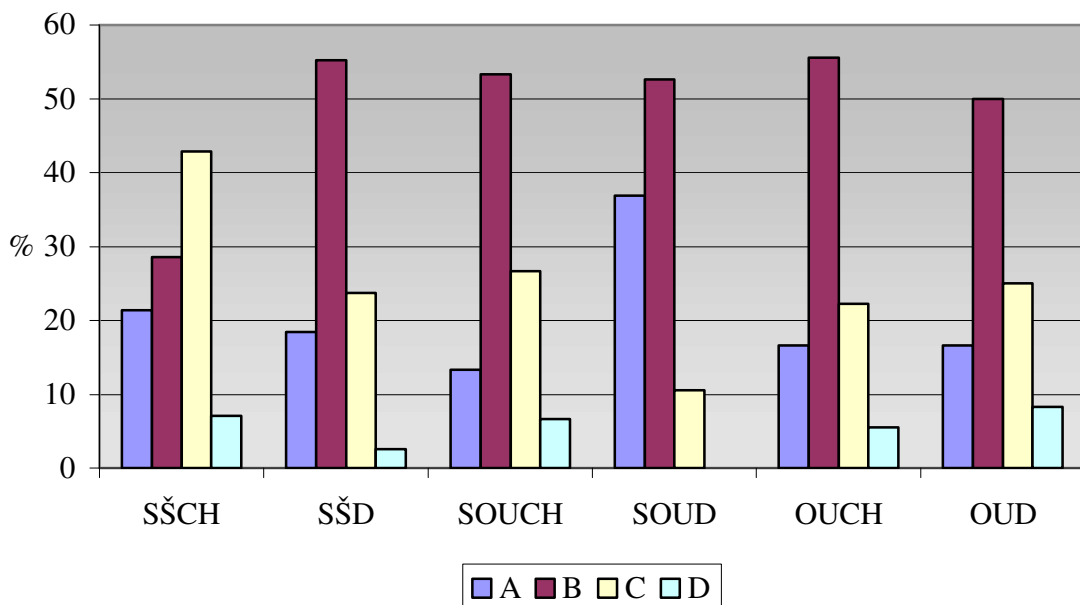
Na grafu č.17 je vidět, že polovina středoškolských studentů a žáků odborného učiliště volí jako místo setkávání s přáteli restaurace nebo podobná zařízení a v případě žáků navštěvujících střední odborná učiliště to je nadpoloviční většina. Při zájmové činnosti se s přáteli vídá 28,6% chlapců a 21,1% dívek ze SŠ, 20% chlapců a 13,2% dívek ze SOU a 40% chlapců a 33,3% dívek z OU. Ostatní upřednostňují volná prostranství.

Graf č. 17

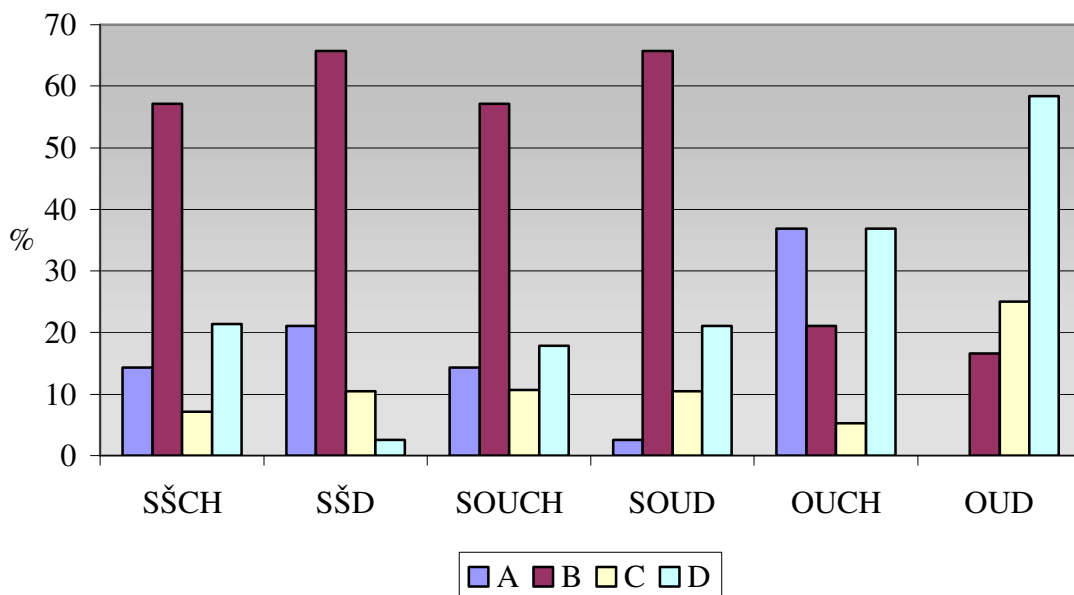
Téměř denně je v restauracích 21,4% chlapců a 18,4% dívek ze SŠ, 13,3% chlapců a 36,8% dívek ze SOU a 16,7 % chlapců a 16,7% dívek z OU ze sto padesáti dotazovaných. Občas zajde do restaurace okolo poloviny všech respondentů, pouze středoškolská chlapci jen v 28,6%. Restaurační podniky vůbec nenavštěvuje 7,1% chlapců a 2,6% dívek ze SŠ, 6,7% chlapců ze SOU a 5,6% chlapců a 8,3% dívek z OU. Jak je patrné z grafického vyjádření, nejvíce do restaurací chodí žáci ze středních odborných učilišť, více děvčata než chlapci.

Graf č. 18

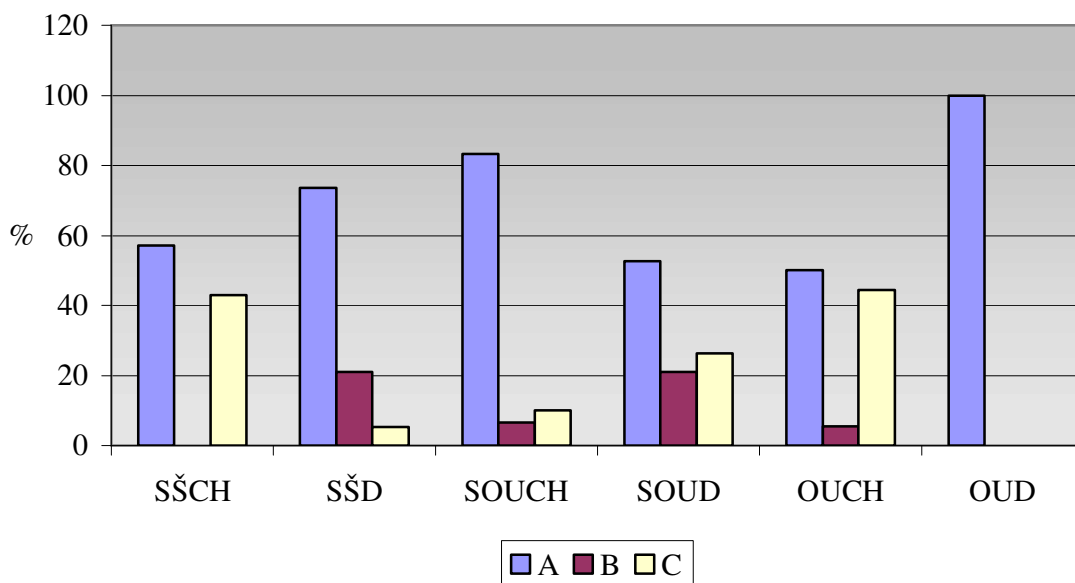
V položce č.19 převládá tolerance způsobu trávení volného času ze strany rodičů. U respondentů navštěvujících odborné učiliště velké procento rodičů neví, jak jejich děti s volným časem nakládají.

Graf č. 19

Změnu ve volnočasových aktivitách by uvítalo 21,1% středoškolských dívek, 6,7% chlapců a 21,1% dívek ze SOU a 5,6% chlapců z OU. Ostatním dotazovaným jejich aktivity vyhovují nebo o využití volného času nepřemýšlejí.

Graf č. 20

3.7 Ověřování předpokladů

Předpoklad č.1

Lze předpokládat, že žáci středních škol budou mít méně volného času než žáci středních odborných učilišť a odborných učilišť (ověřováno pomocí dotazníku položkou č.6).

Tento předpoklad vycházel ze mínění, že vzhledem k větší náročnosti učiva na gymnáziu a střední odborné škole oproti učebním oborům středních odborných učilišť a odborného učiliště budou žáci těchto škol věnovat více času domácí přípravě na vyučování a budou tedy mít méně prostoru pro své zájmy. Tento **předpoklad se nepotvrdil jednoznačně, ale ani jeho tvrzení nebylo vyvráceno.** Výsledky šetření ukázaly, že 37% středoškolských studentů má více než čtyři hodiny času denně pro své zájmy. Tím samým volným časem disponuje 50% žáků středních odborných učilišť a 80% žáků odborných učilišť.

Předpoklad č.2

Lze předpokládat, že organizovanou zájmovou činnost budou více využívat žáci středních škol, častěji chlapci než dívky (ověřováno pomocí dotazníku položka č.7).

Zájmovou činnost v rámci školy využívá 6% středoškoláků, 10% žáků ze středních odborných učilišť a 13% žáků odborného učiliště. V místě bydliště se zapojuje 46% respondentů ze středních škol, 20% ze středních odborných učilišť a 7% z odborného učiliště. Do zájmové činnosti se nikde nezapojuje 48% středoškoláků, 60% žáků středních odborných učilišť a 80% žáků odborných učilišť. Rozložení podle pohlaví je patrné z grafu č. 7.

Ačkoli tento výsledek nelze generalizovat na celou populaci, výběrový vzorek **potvrdil tento předpoklad.** Nabídku organizované činnosti školy, kde studují, využívá malé procento dotazovaných. Důvodem může být nechut' žáků zůstat ve škole ještě po vyučování. Děvčata o organizovanou zájmovou činnost neprojevují velký zájem. Příčina by mohla být v tom, že většina těchto aktivit je sportovního charakteru a dívky o ně zájem nemají.

Předpoklad č.3

Lze předpokládat, že volný čas bude většina dotazovaných nejraději trávit ve skupině, obzvlášť chlapci, dívky pak ještě s přítelem či přítelkyní (ověřováno pomocí dotazníku položkou č.8).

Tento předpoklad vycházel ze skutečnosti, že mladí lidé ve svém volném čase vyhledávají spíše vrstevníky.

Podle předpokladu 50% všech respondentů nejraději tráví svůj volný čas ve skupině, 44% s přítelem nebo s přítelkyní (z toho je 76% dívek) a pouze 6% dotazovaných jsou nejraději sami.

Tento předpoklad se potvrdil.

Předpoklad č.4

Lze předpokládat, že sportovním aktivitám se budou více věnovat chlapci, větší počet z nich rekreačně (ověřováno pomocí dotazníku položkou č.9, 10).

Sportovním aktivitám ve volném čase dává přednost nadpoloviční většina chlapců ze středních škol a okolo 40% chlapců ze středních odborných učilišť a odborných učilišť. Aktivně jej provozuje zhruba jedna třetina, více středoškolští a ze středních odborných učilišť. Sport preferuje třetina středoškolských děvčat, více rekreačně než aktivně, 13% dívek ze středních odborných učilišť jen příležitostně a dívky z odborného učiliště nemají o sport zájem. **Předpoklad se potvrdil.**

Předpoklad č.5

Lze předpokládat, že žáci středních škol budou počítač ke vzdělávání využívat častěji než žáci středních odborných učilišť a odborných učilišť a více času u počítačů stráví chlapci než dívky (ověřováno pomocí dotazníku položkou č. 13, 14).

Toto tvrzení vychází z toho, že žáci středních škol vypracovávají více samostatných prací jako domácí úkoly a k tomu používají informace, ke kterým se dostávají pomocí internetu.

První polovina předpokladu se nepotvrdila. Počítač většina dotázaných užívá více k zábavě než ke vzdělávání. Pouze dívky ze středních škol tento předpoklad potvrdily. **Druhá část předpokladu se potvrdila především u skupin středních odborných učilišť a odborných učilišť.**

3.8 Shrnutí výsledků praktické části

Úkolem praktické části bakalářské práce bylo ověření předem stanovených předpokladů, jež vycházely z teoretických poznatků pedagogiky volného času, vývojové psychologie a ostatních příbuzných disciplín. Rovněž jsme vycházeli z praktických zkušeností z práce s dospívající mládeží. Pro ověření předem stanovených předpokladů této práce byl sestaven nestandardizovaný dotazník s uzavřenými položkami. Při vyhodnocování dotazníku jsme objevily několik nedostatků. Ty byly způsobeny nezkušeností s vytvářením dotazníku. Otázka č.2 byla při zpracovávání dotazníku zbytečná, jelikož rozdělení respondentů na další skupiny podle bydliště by již vybočovalo z cíle této práce, kterým bylo porovnání, jak tráví volný čas žáci různých škol na středním stupni vzdělávání.

Bylo stanoveno pět předpokladů a ty se potvrdily takto:

Předpoklad č.1 nebyl potvrzen jednoznačně, ale nebyl ani vyvrácen.

Předpoklad č.2 se potvrdil.

Předpoklad č.3 se potvrdil.

Předpoklad č.4 se potvrdil.

Předpoklad č.5 byl rozdělen na dvě části, první polovina se nepotvrdila, druhá se potvrdila.

Z průzkumu tedy vyplývá, že mezi žáky navštěvujícími střední školy, střední odborná učiliště a odborná učiliště v prožívání volného času nejsou velké rozdíly. Více než polovina dospívající mládeže navštěvující střední školy v regionu má alespoň čtyři hodiny času denně pro sebe a své aktivity. Tento volný čas nejraději využívá pro setkávání s přáteli. Jako místo, kde s nimi pobývá nejvíce, vedou u všech skupin restaurace. Sportování se nejčastěji věnují chlapci, více rekreačně než závodně. O zájmovou činnost pořádanou školami je mezi adolescenty malý zájem, více se účastní volnočasových aktivit v místech bydliště.

4 Závěr

Tématem bakalářské práce byl volný čas adolescentů, jeho míra a způsoby využívání. Hlavním východiskem pro tuto práci byla odborná literatura zabývající se touto problematikou.

Volný čas dětí a mládeže má veliký význam pro socializaci mladé generace. Je to čas, kdy mladí lidé zrají, osvojují si společenské normy a hodnoty, učí se různým dovednostem a znalostem z mnoha oborů. Toto učení je daleko aktivnější, protože jej provádějí ze své vlastní vůle a vnitřní potřeby. Mladý člověk by si měl v tomto citlivém období osvojit pozitivní postoje a sociální dovednosti. Jestliže nemá kolem sebe dostatek kladných vzorů, se kterými by se mohl ztotožnit, může se stát opak. Podle výzkumů právě mezi 15 – 19 lety nejvýrazněji narůstá počet mladých lidí závislých na nikotinu, alkoholu a drogách.

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jak nakládají s volným časem dospívající lidé, zda jsou rozdíly v jeho prožívání mezi žáky středních škol, středních odborných učilišť a odborných učilišť. Náš průzkum ukázal, že mnoho dospívajících svůj volný čas nevyužívá k rozvoji vlastní osobnosti, ale raději jej pasivně prozahálí. Nejvíce času věnují svým přátelům, což je v tomto vývojovém období běžné. Ale s kamarády by měli volný čas trávit aktivně, ne sezením v restauraci nebo u počítačové hry, jak to dělá spousta mladých lidí v okolí. Zvláště u učňovské mládeže máme pocit, že žijí ze dne na den, nemají žádné plány a pasivně čekají, co jim budoucnost přinese.

Trávení volného času má i souvislost se sociálně patologickými jevy ve společnosti. Někteří adolescenti se dopouštějí vandalství, šikany, krádeží. Spouštěcím mechanismem pro tyto jevy může být i nuda, zvláště pak ve skupině, kde, jak víme, tráví tito mladí lidé svůj volný čas nejčastěji. I z tohoto důvodu je třeba v tomto rizikovém věku věnovat mládeži citlivou pozornost a péči v rodině, ve škole i v celé společnosti. S prevencí těchto jevů by se mělo začínat již v dětství. Rodiče a blízká rodina jsou prvním vzorem pro dítě. Denně na ně působí aktuální stav a pohoda či nepohoda v rodině. Jestliže rodiče využívají volný čas smysluplně, získá tyto návyky i dítě. Mnohdy však rodina není schopna umožnit a podněcovat

zapojení dítěte do různých činností ve volném čase. Zde by měla pomoci škola a mimoškolní zařízení pro volný čas.

V současné společnosti převládá konzumní způsob života, více jsou uznávány materiální hodnoty než duchovní. Při rozhovorech se žáky zjišťujeme, že pro ně značkové oblečení nebo nová výbava do počítače znamená víc než třeba víkend strávený na horách. Tomu napomáhají i některá masmédia, která nabízejí lacinou pasivní zábavu. Dospívající mládež je těmito programy lehce ovlivnitelná a bere si často hlavní „hrdiny“ takovýchto pořadů jako vzor.

Dnešní mládež je stejná jako mládež v dřívějších letech. Jen na ni čeká více lákadel a nástrah, kterým musí odolávat. Mladí lidé kladou důraz na důležitost aktuálního prožitku a situace, více se orientují na přítomnost. Mění se jejich trávení volného času, preferují pasivní formu odpočinku nebo jednoduchou zábavu a krátkodobé intenzivní prožitky jako jsou adrenalinové výkony, které nevyžadují dlouhodobou přípravu a trénink.

Období dospívání je významnou etapou celoživotního utváření člověka a každý, kdo se do kontaktu s mladými lidmi dostává, by se jim měl snažit porozumět.

5 Návrh opatření

Rodina

Na vývoji dítěte a mladého člověka se podílí více činitelů. V první řadě je to rodina a to i přes fakt, že v adolescenci se její vliv zmenšuje. Dobře fungující rodinné zázemí, spoluúčast a spolurozhodování rodičů a dětí na aktivitách je nejlepší prevencí před nežádoucími vlivy.

Pro spoustu rodin je sobota nebo neděle strávená v hypermarketu vrcholem kulturního a sportovního vyžití. Zkusme místo toho třeba jít raději na celodenní výlet do okolních hor. Je to finančně méně náročné, poznáme tak mnoho míst, o kterých jsme zatím neměli ani tušení, že existují. Nebo místo sledování televize strávit večer povídáním si. Tak se od svých dětí dozvíme více o jejich přátelích, přáních, starostech, to, na co během dne není čas ani trpělivost. Buďme svým dětem příkladem, jak volný čas jenom neprozahálet, ale strávit jej aktivně. Vráť se nám to v menších starostech o ně a je samotné připravíme na roli dospělých.

Škola

Škola může ovlivnit volnočasové aktivity dětí a mládeže velkou mírou. Pro dospívající mládež v našem městě nebylo žádné zařízení pro volný čas. V provozu byl pouze školní klub při základní škole, který byl určen žákům této školy. Pouze nárazové aktivity (většinou diskotéky) mohla využívat i ostatní mládež. Tyto akce ale neměly žádnou propagaci a účast byla vždy velmi malá. V tomto roce byl po rekonstrukci otevřen dům dětí a mládeže, který nabízí aktivity i pro adolescenty, ale opět chybí větší propagace tohoto zařízení a jeho činnosti tak, aby to mladé lidi na středních školách zaujalo. Zde by pomohla větší komunikace mezi vedením základní školy a středních škol. Prvopočátkem by mohl být den otevřených dveří v domě dětí a mládeže, jenž se konal v únoru. Byly na něj přizvány všechny tři střední školy z okolí a prezentovaly se nejen nabídkou učebních a studijních oborů, ale i mimoškolní činností. Takovéto akce by se měly opakovat, aby se nabídka činností všech subjektů dostala do širšího povědomí.

Ve středních školách pracuje dostatek kroužků s rozlišnou činností od sportovních až po umělecké. Tyto činnosti však nemají potřebnou propagaci a stálou klientelu. Účastníci těchto kroužků se často mění, nechodí pravidelně a to znemožňuje postupný vývoj v dovednostech. Důvodem může být i personální obsazení některých kroužků a samofinancování materiálu účastníky. Zde jsou i rezervy v práci pedagogického sboru ve školách, zvláště pak třídních učitelů a výchovných poradců. Ti by měli žáky seznamovat s děním ve škole, mimoškolní zájmovou činnost nabízet.

Městská samospráva

Město mladým lidem ve fázi dospívání mnoho nenabízí, zvláště v takových aktivitách, které mládež přitahují. Z kulturních zařízení je zde pouze kino. Když pomineme, že v něm promítají povětšinou nelákavé tituly, tak si návštěvu kina mladý člověk nemůže dovolit často z finančních důvodů. Jinak je kino využíváno ochotnickým divadelním spolkem, ale s nějakým představením vystupují velmi málo. V provozu je čajovna, kam se vejde asi třicet lidí. Zde se pořádají besedy, přednášky, ale toto vše pro úzce specializovaný okruh lidí na alternativní umění. Internetová kavárna nemá taktéž velkou kapacitu a ze zkušeností víme, že tam mládež (hlavně chlapci) chodí hrát počítačové hry. Jako místo, kde adolescenti mohou být se svými vrstevníky, jsou tedy z jejich pohledu nejvýhodnější restaurace. Ve městě chybí krytý bazén a menší zábavní centrum. Toto by se mělo v dohledné době zlepšit. Rada města schválila ještě na tento rok rekonstrukci celého areálu koupaliště, které není v provozu a bude se zde budovat i krytý bazén. Na bowlingovou halu má v záměru přestavět koupenou budovu jeden podnikatel. Tak by se malá nabídka volnočasových aktivit trochu rozšířila.

Toto ale není řešení pro rodiče, kteří jsou nezaměstnaní, mají málo prostředků na zajištění životních potřeb a tedy mají i velmi omezenou možnost účelně využívat volný čas a nemotivují v tomto směru ani děti. Zde by měl svou funkci potvrdit dům dětí a mládeže a přijít s aktivitami, které mládež zaujmou a bude se jich účastnit.

Informační zdroje

BEDRNOVÁ, E. *Včera děti, zítra dospělí*. Praha: Avicenum, 1991. 231 s. ISBN 80-201-0132-2

GILLERNOVÁ, I., BURIÁNEK, J. *Základy psychologie, sociologie*. Praha: Fortuna, 1995. 160 s. ISBN 176-635-95

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004. 776 s. ISBN 80-7178-303-X

HELUS, Z. *Psychologie*. Praha: Fortuna, 1997. 120 s. ISBN 176-638/2-97

HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. 173 s. ISBN 80-7178-927-5

LAPIŇSKÁ, R. *Psychologie dospívání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970. 109 s. 14-203-70

MACEK, P. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003. 141 s. ISBN 80-7178-74-7

PÁVKOVÁ, J. a kolektiv. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999. 231 s. ISBN 80-7178-569-5

PÁVKOVÁ, J. *Průvodce studiem oboru Pedagogika volného času*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003. 29 s. ISBN 80-7083-757-8

ŠVINGALOVÁ, D. *Metodické pokyny pro zpracování bakalářských prací*. Liberec: TU Liberec, 2003. 43 s. ISBN 80-7083-704-7

ŠVINGALOVÁ, D. *Kapitoly z psychologie. III.díl – vývojová psychologie*. Liberec: TU v Liberci, 2001. 51 s.

(Pedagogika volného času, [www.tf.jcu.cz/cz/menu/katedry/praktik
teol/getgetfile.php?filenamex](http://www.tf.jcu.cz/cz/menu/katedry/praktik
teol/getgetfile.php?filenamex))

(29.9.2004

VÝZKUM

Média a počítače mají zásadní vliv na myšlení, postoje, názory, hodnoty, estetiku a
životní styl

[Petr Sak](#)

Média, informační technologie a kulturní úroveň české populace - referát přednesený
na mezinárodní konferenci *Kultúra - priestor interdisciplinárneho myslenia* v Nitre
20. - 22. 9. 2004)

Seznam příloh

- Příloha č. 1 Dotazník „Jak trávím svůj volný čas.“
- Příloha č. 2 Zdrojová data a graf počtu k položce dotazníku č.1 a č. 5
- Příloha č. 3 Zdrojová data a graf počtu k položce dotazníku č.2
- Příloha č. 4 Zdrojová data a graf počtu k položce dotazníku č.3
- Příloha č. 5 Zdrojová data a graf počtu k položce dotazníku č.4
- Příloha č. 6 Zdrojová data a graf počtu k položce dotazníku č.6
- Příloha č. 7 Zdrojová data a graf počtu k položce dotazníku č.7
- Příloha č. 8 Zdrojová data a graf počtu k položce dotazníku č.8
- Příloha č. 9 Zdrojová data a graf počtu k položce dotazníku č.9
- Příloha č. 10 Zdrojová data a graf počtu k položce dotazníku č.10
- Příloha č. 11 Zdrojová data a graf počtu k položce dotazníku č.11
- Příloha č. 12 Zdrojová data a graf počtu k položce dotazníku č.12
- Příloha č. 13 Zdrojová data a graf počtu k položce dotazníku č.13
- Příloha č. 14 Zdrojová data a graf počtu k položce dotazníku č.14
- Příloha č. 15 Zdrojová data a graf počtu k položce dotazníku č.15
- Příloha č. 16 Zdrojová data a graf počtu k položce dotazníku č.16
- Příloha č. 17 Zdrojová data a graf počtu k položce dotazníku č.17
- Příloha č. 18 Zdrojová data a graf počtu k položce dotazníku č.18
- Příloha č. 19 Zdrojová data a graf počtu k položce dotazníku č.19
- Příloha č. 20 Zdrojová data a graf počtu k položce dotazníku č.20

Dotazník „Jak trávím svůj volný čas.“

1) Pohlaví respondentna

- a) chlapec
- b) dívka

2) Bydliště

- a) velké město
- b) malé město
- c) vesnice

3) Do školy

- a) denně docházím
- b) denně dojíždím
- c) bydlím v DM

4) Věk respondentna

- a) 16 let
- b) 17 let
- c) 18 let a více

5) Studuji

- a) střední školu
- b) střední odborné učiliště
- c) odborné učiliště

6) Denně mám volného času pro své zájmy

- a) méně než 3 hodiny
- b) 3 – 4 hodiny
- c) více než 4 hodiny

7) Pro zájmovou činnost využívám nabídky

- a) ve škole
- b) v místě bydliště
- c) nevyžívám

8) Volný čas trávím nejraději

- a) sám / sama
- b) s přítelem / přítelkyní
- c) ve skupině

9) Ve volném čase upřednostňuji

- a) sportovní aktivitu
- b) tvořivou činnost
- c) pasivní zábavu

10) Sportu se věnuji

- a) závodně
- b) příležitostně
- c) nevěnuji se

11) Tvořivou činnost provozuji

- a) v zájmovém kroužku
- b) samostatně
- c) neprovozuji

12) Televizní programy

- a) si vybírám
- b) sleduji vše
- d) nesleduji

13) U počítače strávím

- a) více než polovinu volného času
- b) polovinu a méně

c) žádný volný čas

14) Počítač využívám

- a) ke vzdělávání
- b) k zábavě
- c) nevyžívám

15) Na televizi se dívám

- a) pravidelně každý den
- b) občas
- c) velmi málo

16) S přáteli se setkávám

- a) každý den
- b) o víkendech
- c) příležitostně

17) S přáteli se setkávám

- a) při zájmové činnosti
- b) na ulici, v parku apod.
- c) v pohostinských podnicích

18) Restaurace, kavárny a podobné podniky navštěvuji

- a) každý den
- b) občas
- c) nenavštěvuji

19) Rodiče můj způsob trávení volného času

- a) podporují
- b) tolerují
- c) odsuzují

20) Můj způsob trávení volného času

- a) mi vyhovuje

- b) chtěl/a bych ho změnit
- c) nepřemýšlím o tom

V grafech jsou použity následující zkratky :

SŠCH – *střední škola – chlapci*

SŠD – *střední škola – dívky*

SOUCH – *střední odborné učiliště – chlapci*

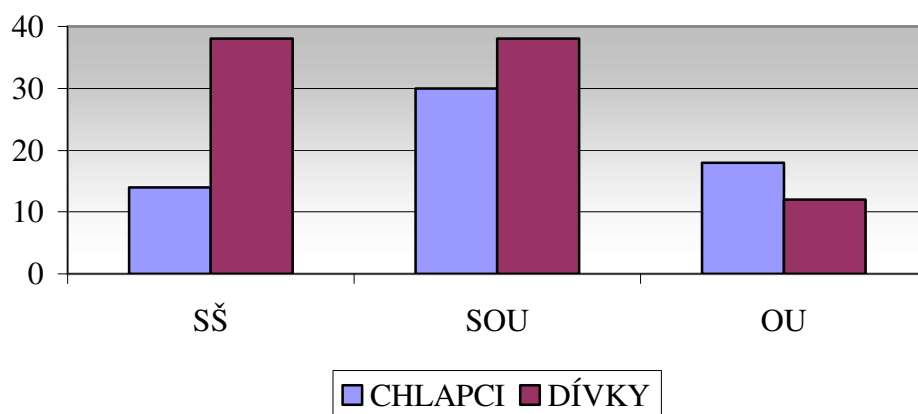
SOUD – *střední odborné učiliště – dívky*

OUCH – *odborné učiliště – chlapci*

OUD - *odborné učiliště – dívky*

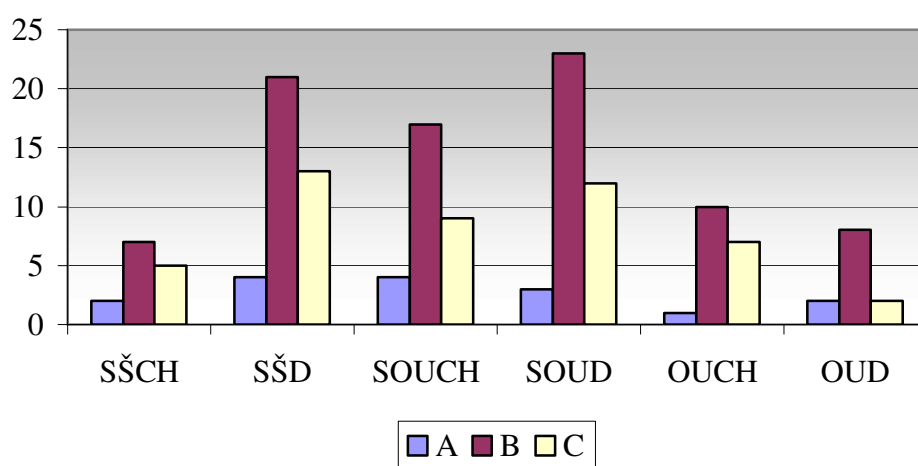
Otázka č.1			
	SŠ	SOU	OU
CHLAPCI	14	30	18
DÍVKY	38	38	12

Otázka č.1

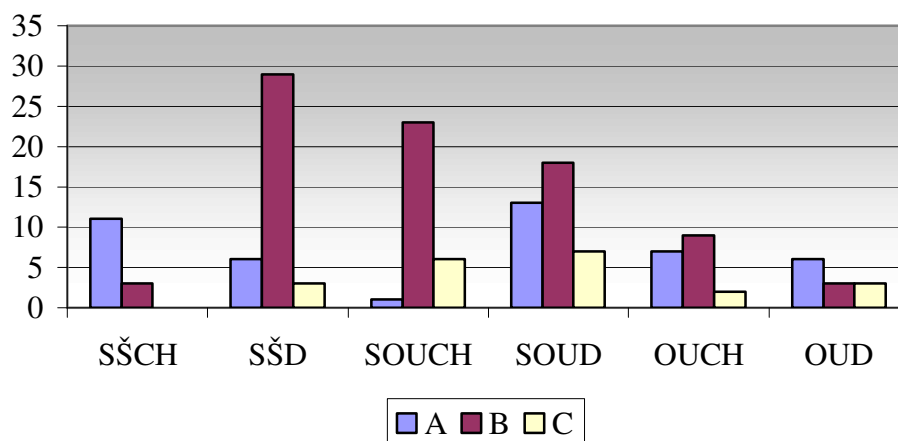
Otázka č.2						
	SŠCH	SŠD	SOUCH	SOUD	OUCH	OUD
A	2	4	4	3	1	2
B	7	21	17	23	10	8
C	5	13	9	12	7	2

Otázka č.2

Otázka č.3						
	SŠCH	SŠD	SOUCH	SOUD	OUCH	OUD
A	11	6	1	13	7	6
B	3	29	23	18	9	3
C	0	3	6	7	2	3

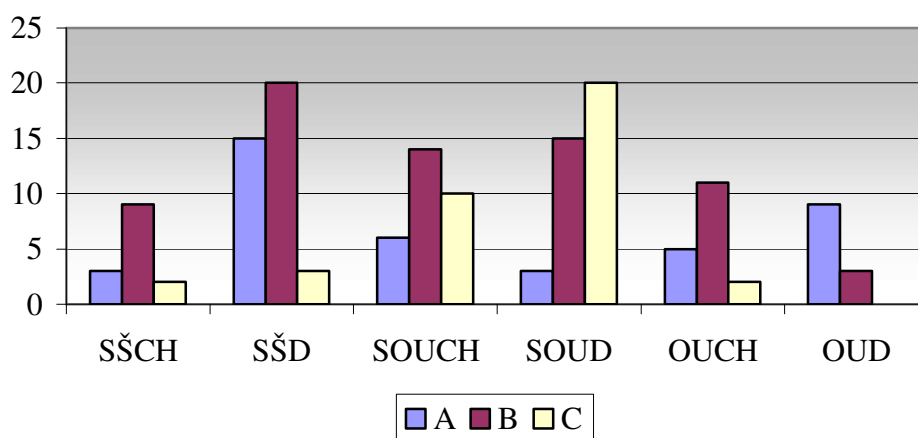
Otázka č.3

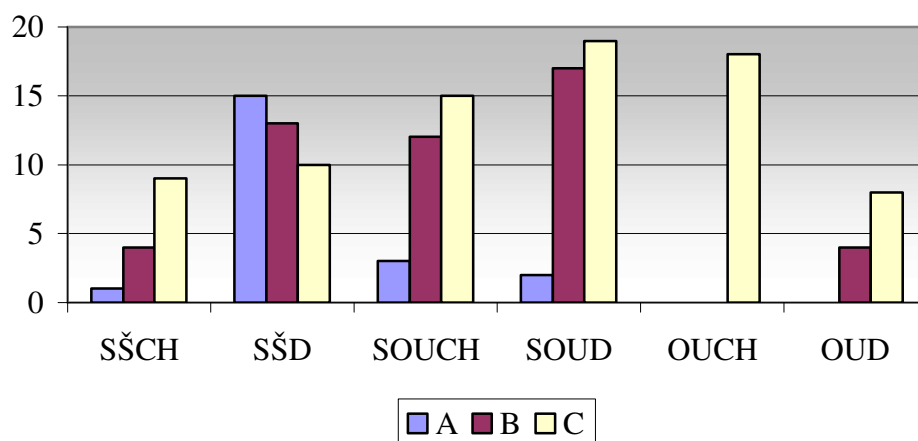
Otázka č.4						
	SŠCH	SŠD	SOUCH	SOUD	OUCH	OUD
A	3	15	6	3	5	9
B	9	20	14	15	11	3
C	2	3	10	20	2	0

Otázka č.4

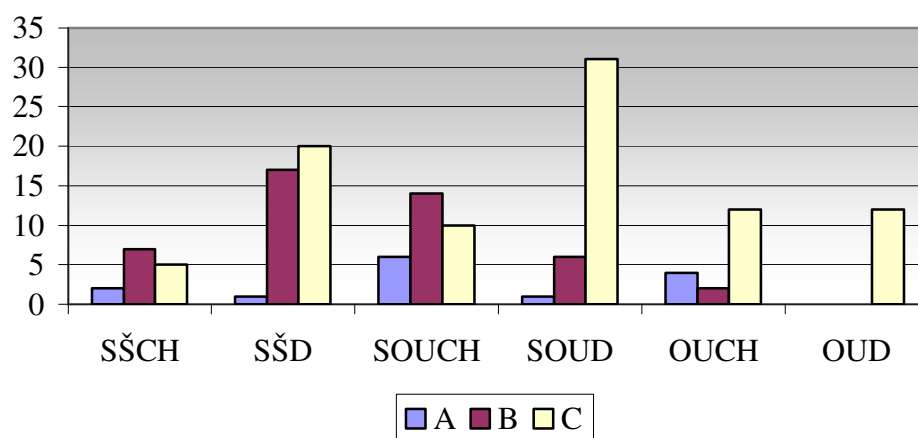
Otázka č.6						
	SŠCH	SŠD	SOUCH	SOUD	OUCH	OUD
A	1	15	3	2	0	0
B	4	13	12	17	0	4
C	9	10	15	19	18	8

Otázka č.6

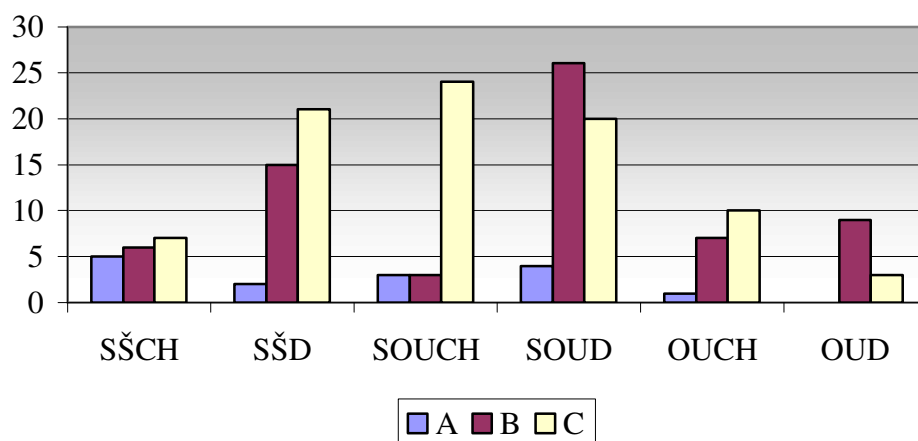
Otázka č.7						
	SŠCH	SŠD	SOUCH	SOUD	OUCH	OUD
A	2	1	6	1	4	0
B	7	17	14	6	2	0
C	5	20	10	31	12	12

Otázka č.7

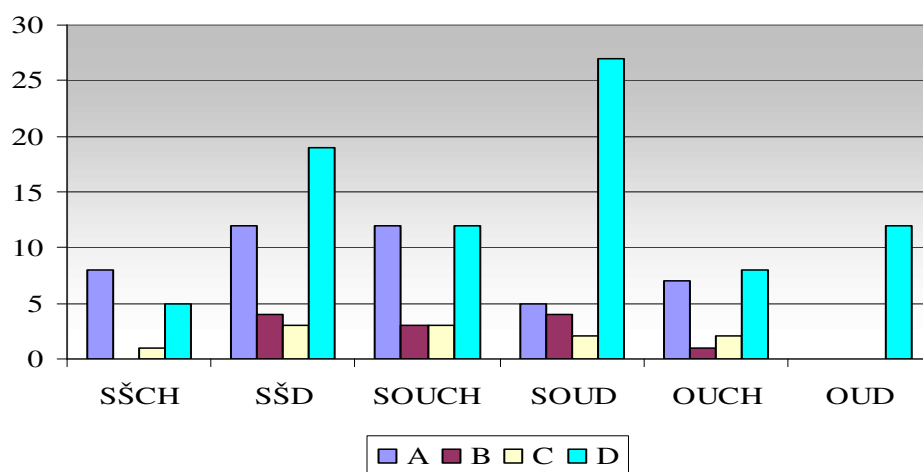
Otázka č.8						
	SŠCH	SŠD	SOUCH	SOUD	OUCH	OUD
A	5	2	3	4	1	0
B	6	15	3	26	7	9
C	7	21	24	20	10	3

Otázka č.8

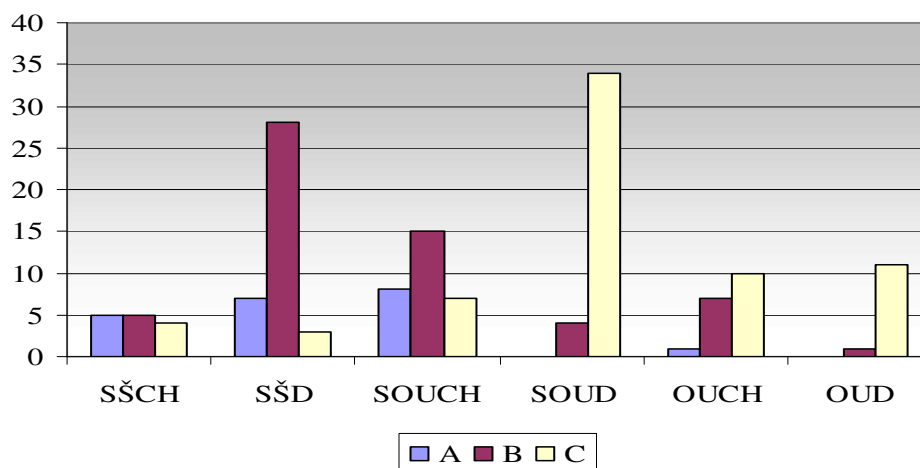
Otázka č.9						
	SŠCH	SŠD	SOUCH	SOUD	OUCH	OUD
A	8	12	12	5	7	0
B	0	4	3	4	1	0
C	1	3	3	2	2	0
D	5	19	12	27	8	12

Otázka č.9

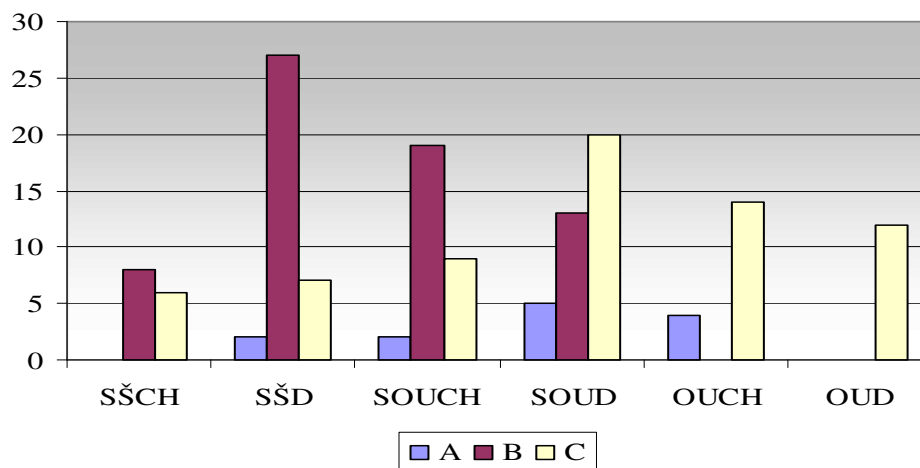
Otázka č.10						
	SŠCH	SŠD	SOUCH	SOUD	OUCH	OUD
A	5	7	8	0	1	0
B	5	28	15	4	7	1
C	4	3	7	34	10	11

Otázka č.10

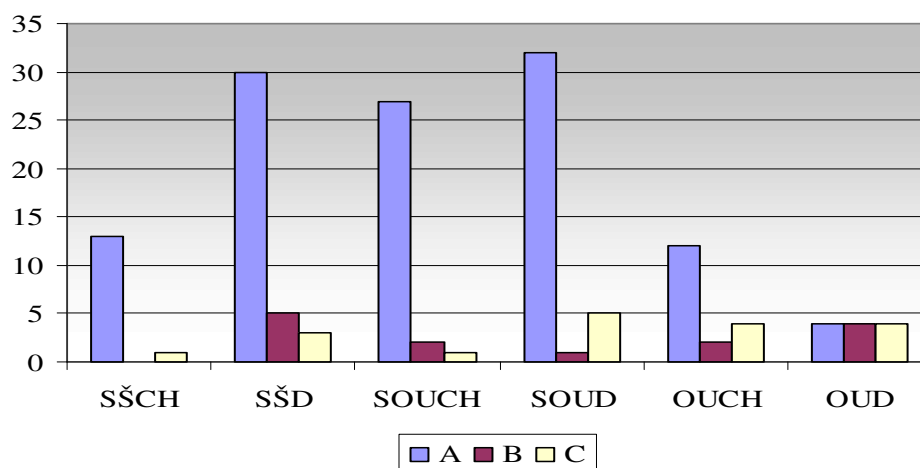
Otázka č.11						
	SŠCH	SŠD	SOUCH	SOUD	OUCH	OUD
A	0	2	2	5	4	0
B	8	27	19	13	0	0
C	6	7	9	20	14	12

Otázka č.11

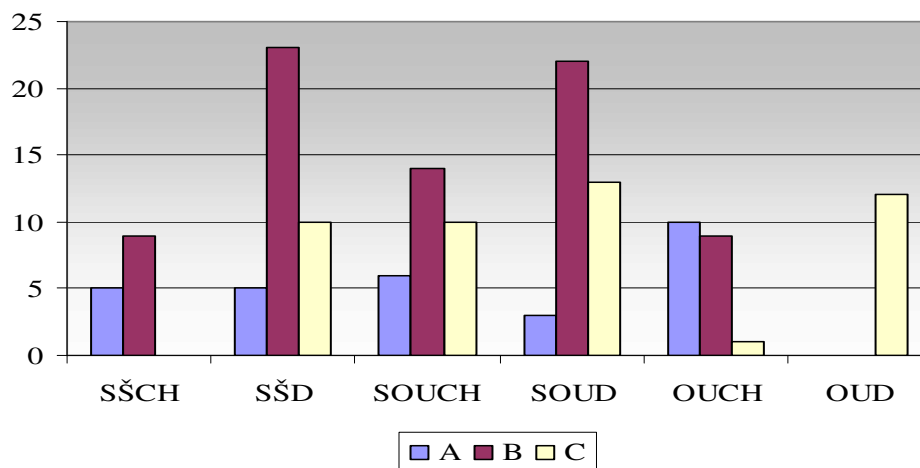
Otázka č.12						
	SŠCH	SŠD	SOUCH	SOUD	OUCH	OUD
A	13	30	27	32	12	4
B	0	5	2	1	2	4
C	1	3	1	5	4	4

Otázka č.12

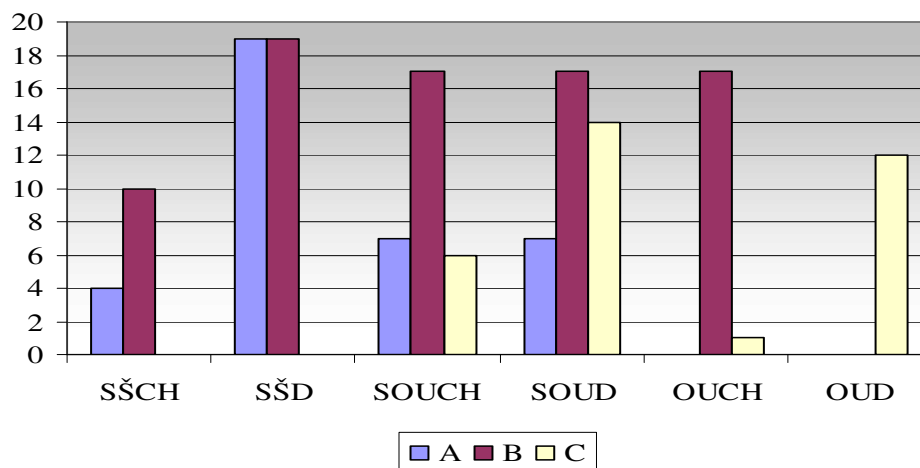
Otázka č.13						
	SŠCH	SŠD	SOUCH	SOUD	OUCH	OUD
A	5	5	6	3	10	0
B	9	23	14	22	9	0
C	0	10	10	13	1	12

Otázka č.13

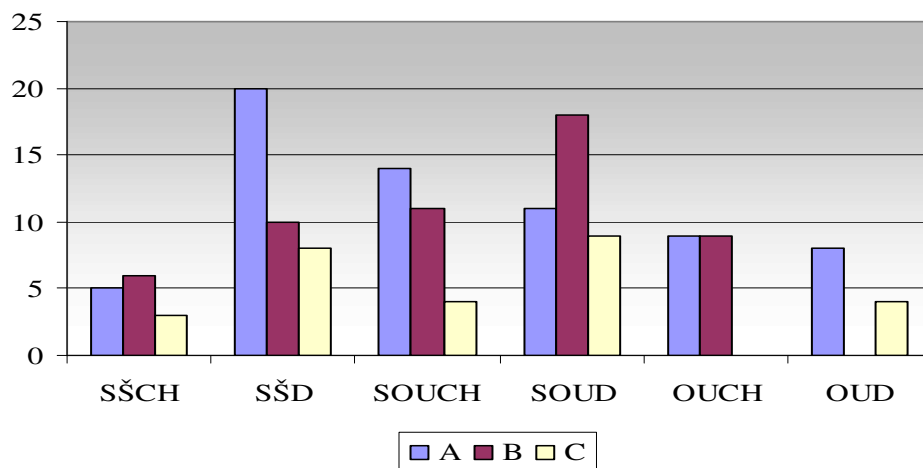
Otázka č.14						
	SŠCH	SŠD	SOUCH	SOUD	OUCH	OUD
A	4	19	7	7	0	0
B	10	19	17	17	17	0
C	0	0	6	14	1	12

Otázka č.14

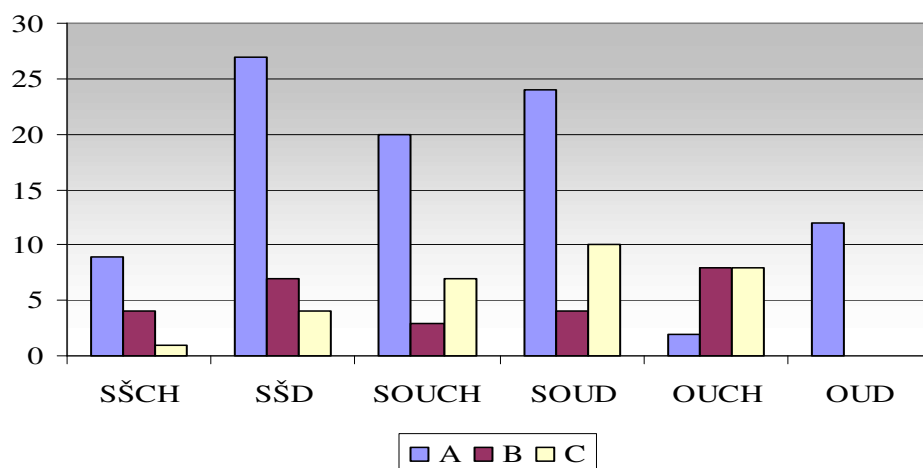
Otázka č.15						
	SŠCH	SŠD	SOUCH	SOUD	OUCH	OUD
A	5	20	14	11	9	8
B	6	10	11	18	9	0
C	3	8	4	9	0	4

Otázka č.15

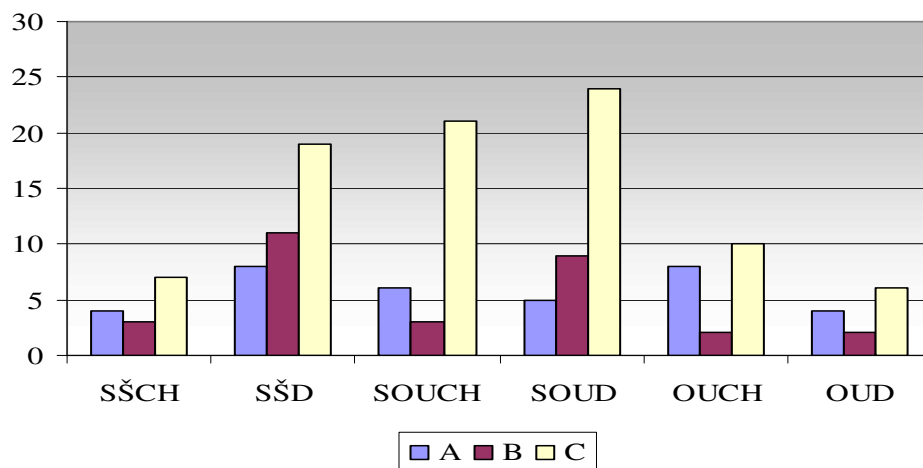
Otázka č.16						
	SŠCH	SŠD	SOUCH	SOUD	OUCH	OUD
A	9	27	20	24	2	12
B	4	7	3	4	8	0
C	1	4	7	10	8	0

Otázka č.16

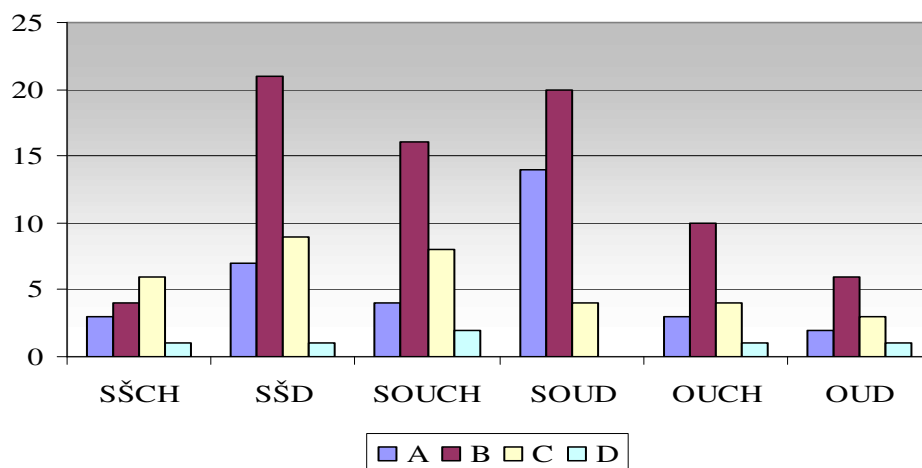
Otázka č.17						
	SŠCH	SŠD	SOUCH	SOUD	OUCH	OUD
A	4	8	6	5	8	4
B	3	11	3	9	2	2
C	7	19	21	24	10	6

Otázka č.17

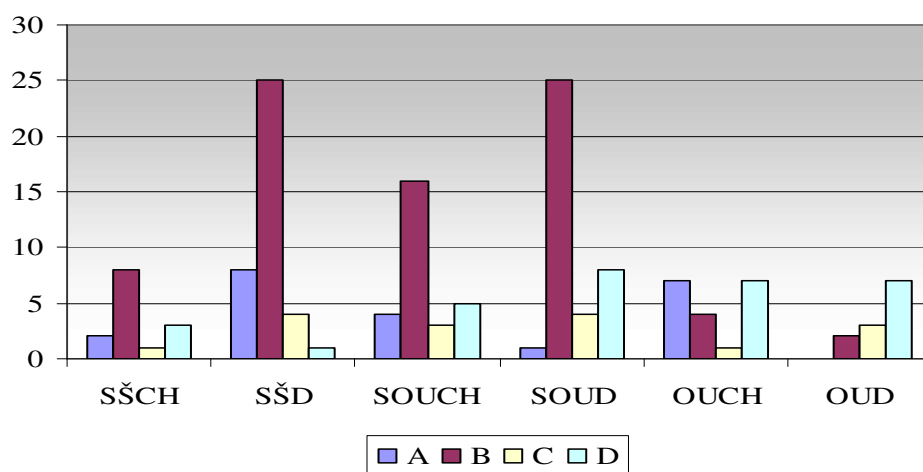
Otázka č.18						
	SŠCH	SŠD	SOUCH	SOUD	OUCH	OUD
A	3	7	4	14	3	2
B	4	21	16	20	10	6
C	6	9	8	4	4	3
D	1	1	2	0	1	1

Otázka č.18

Otázka č.19						
	SŠCH	SŠD	SOUCH	SOUD	OUCH	OUD
A	2	8	4	1	7	0
B	8	25	16	25	4	2
C	1	4	3	4	1	3
D	3	1	5	8	7	7

Otázka č.19

Otázka č.20						
	SŠCH	SŠD	SOUCH	SOUD	OUCH	OUD
A	8	28	25	20	9	12
B	0	8	2	8	1	0
C	6	2	3	10	8	0

Otázka č.20

